

## Fagrapport 2. Verneverdige bygninger og kulturmiljøer i Modum kommune



*Utarbeidet av Kulturminneconsult og Kulturminnekompaniet*

*Juli 2017*

## Innhold

Fagrapport 2. Verneverdige bygninger og kulturmiljøer i Modum kommune.....	1
Forord.....	4
Sammendrag .....	5
Innledning.....	9
Bakgrunn og formål.....	9
Definisjoner og lovverk.....	9
Bygninger og anlegg som er vernet i Modum .....	10
Metode, datagrunnlaget og gjennomføring av kontrollregistrering.....	10
Vurdering av kulturminner og kulturmiljøers verneverdi .....	11
Følgende vernekriterier ble benyttet: aldersverdi, autentisitet, miljøverdi, representativitet, sjeldenhet, kunstnerisk/arkitektonisk verdi, kulturhistorisk verdi og tilstand. Aldersverdi .....	11
Autentisitet.....	11
Miljøverdi .....	12
Representativitet.....	12
Sjeldenhet.....	13
Kunstnerisk/arkitektonisk utførelse .....	13
Kulturhistorisk verdi .....	14
Tilstand .....	14
Samlet vurdering av verneverdi .....	15
De registrerte bygningene– type hus og samfunnstilknytting .....	16
Verneverdige bygninger .....	19
Kulturmiljøer.....	21
.....	22
Oversikt over den historiske utviklingen .....	23
Innledning.....	23
Forhistorien og middelalderen.....	23
Vannkraften.....	24
Industri .....	25
Jordbruk.....	28
Samferdsel og tettstedsutvikling.....	29
Skyssvesenet.....	30
Jernbanen .....	30
Tettstedsutvikling .....	32
Helse .....	32

Utdanning .....	34
Utvalgte enkeltbygninger .....	35
Enkeltbygninger med svært høy verdi. ....	40
Fredete bygninger i Modum.....	40
Kulturmiljøene.....	41
Presterud kulturmiljø, Drolsum.....	41
Sponesaga og Sponeviken kulturmiljø, Heggen .....	43
Kopland kulturmiljø, Simostranda.....	45
Austadhaugen kulturmiljø, Vikersund.....	47
Buskerud kulturmiljø, Nykirke.....	49
Snarum kulturmiljø.....	53
Gulsrud kulturmiljø.....	60
Vikersundgata kulturmiljø .....	65
Åmot kulturmiljø .....	69
Modum rådhus kulturmiljø .....	71
Sysle bruk kulturmiljø .....	73
Drammenselvans papirfabrikker kulturmiljø .....	75
Gravfoss kulturmiljø .....	78
Modum Bad kulturmiljø .....	81
Nymoen og Fossum kulturmiljø .....	86
Kilder.....	89

## Forord

Modum kommune utarbeider en kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i samarbeid med Buskerud fylkeskommune. Planprogrammet er vedtatt og lagt ut på kommunens nettside. Denne rapporten, Fagrapport 2, omhandler bygninger. I tillegg er det utarbeidet en Fagrapport 1 om arkeologiske kulturminner og det skal utarbeides en Fagrapport 3 om teknisk/industrielle kulturmiljøer. Det vil bli noe overlapping mellom disse tre hovedtemaer, som samlet vil vise bredden i Modums kulturminnebestand og forslag til vern av utvalgte enkeltminner og miljøer.

Arbeidet bygger på materialet fra SEFRAK-registreringen, som omhandler bygninger i hovedsak bygd før 1900. SEFRAK-registreringen i Modum ble gjennomført på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. Når det gjelder de bygningshistoriske kulturminnene, har Modum kommune i denne omgangen valgt ut ca. 900 av 1307 SEFRAK-registrerte kulturminner for kontrollregistrering og verdivurdering. Enkelte områder er dermed utelatt. Det gjelder i første rekke områder som ikke anses som pressområder med hensyn til utbygging, som Vestre Snarum og Vestre Spone, og allerede vernede områder som Heggen kirke og prestegård og Modum Blaafarveværks museumsområder.

Mye informasjon i denne rapporten er hentet fra ulike nummer av tidsskriftet Gamle Modum, som utgis av Modum historielag. Disse heftene har vært uvurderlige med hensyn til å finne stoff om ulike kulturminner i Modum. En stor takk til Modum Historielag for deres arbeid. Lokale informanter har også vært viktige. En stor takk også til disse for viktig og nyttig informasjon.

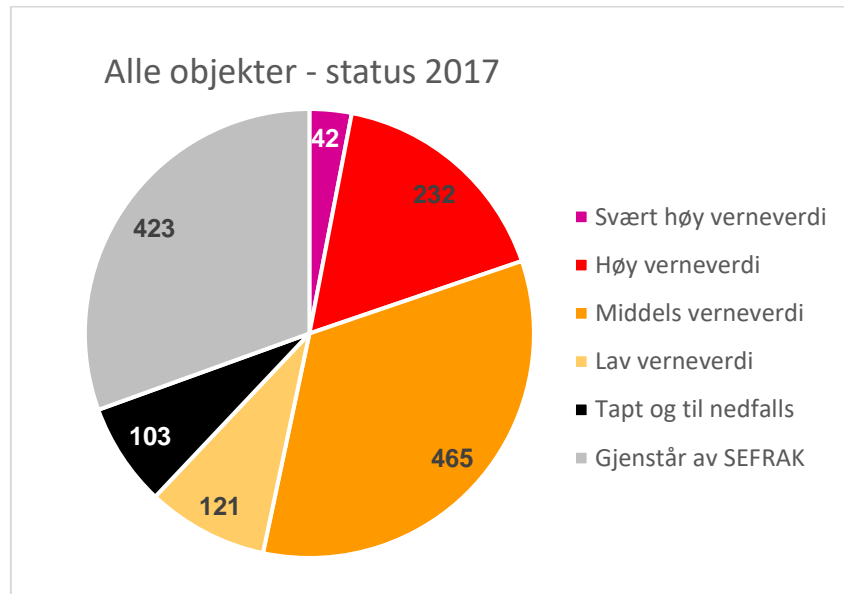
Samtlige fargefoto i rapporten er tatt av Kulturminneconsult ved Liv Marit Rui og Kulturminnekompaniet ved Unni Broe. Sort/hvitt foto er gamle foto, og dersom fotograf og/eller kilde er kjent, er dette oppgitt.

Forsidefoto viser hovedbygningen på Modum Bad, Colletbygningen på Buskerud og Nymogata ved Modum Blaafarveværk.



## Sammendrag

Oppdraget har bestått i å vurdere den kulturhistoriske verdien på ca. 900 av totalt 1307 SEFRAK-registrerte bygninger, som Modum kommune valgte ut, noe som utgjør litt under  $\frac{3}{4}$  av den totale tidligere registrerte kulturminnebestanden. På grunnlag av en kulturhistorisk verdivurdering av disse, er det valgt ut 15 kulturmiljøer, som skal inngå i kommunedelplan for kulturminner i Modum. I tillegg er det gjort 79 nyregistreringer, hovedsakelig innenfor de utvalgte kultmiljøene.



Figur 1. Oversikt alle objekter.

Ca.  $\frac{3}{4}$  av de kontrollregistrerte bygningene er vurdert å ha en verneverdi, det vil si at de har kulturhistorisk verdi i varierende grad, fra middels verdi og høyere. Det er derfor viktig å ta vare på et utvalg av disse, for å forstå og dokumentere Modums historie.

Modum er en landbrukskommune, men har også lange tradisjoner som industrikommune. Den historiske bakgrunnen avspeiles i kulturminnebildet og i type bygninger som er registrert. Ca.  $\frac{2}{3}$  av de verneverdige bygningene er knyttet til landbrukssektoren, mens industrien utgjør litt under 10 %. Andelen hus knyttet til industrien kan godt være større, da flere bolighus har ukjent bakgrunn. Handel, ferdsel og offentlige bygg utgjør til sammen litt under 15 %.

De 15 kulturmiljøene er valgt ut med tanke på å representere ulike kulturhistoriske miljøer. De skal, sammen med tidligere vernede miljøer som Blaafarveværket og fredete enkeltbygg, vise viktige og karakteristiske sider av den historiske utviklingen i kommunen.

Blant de registrerte landbruksbygningene finner vi et stort utvalg i hustyper – fra gamle tømmerlåver, fjøs og andre spesialbygninger som stabbur, bryggerhus, smie og sommerfjøs, til store enhetslåver. Relativt få av de sistnevnte er registrert, fordi de fleste enhetslåver er fra etter 1900 og dermed for nye for SEFRAK-registreringen. Stabbur, som utgjør nesten 30 % av landbruksbygningene, finner vi gjennom flere hundre år, så å si uforandret. Boliger utgjør ikke uventet den største gruppen bygninger. De fleste ligger på gårdsbruk. Svært mange bolighus er imidlertid bygd om og modernisert, slik at verneverdien er lav.

Litt under 10 % av de verneverdige bygningene er direkte eller indirekte knyttet til Modums industrihistorie. Selv om relativt få av disse er direkte berører industriproduksjonen, er ulike hustyper representert, små og store bygg, enkelte med flere byggetrinn, og store fabrikkbygninger og kraftstasjoner. De fleste hus i gruppen gjelder likevel boligbebyggelse i tilknyttede arbeidermiljøer. Av offentlige bygninger er det registrert flere gamle skoler, butikker, forretningsgårder og forsamlingslokaler. I tillegg er det registrert flere bygninger knyttet til institusjoner, som for eksempel Modum Bad. Samlet har disse en andel på litt under 15 %. For litt under 15 % kjenner vi ikke opprinnelig tilknytting.

Av de bygningene som er registrert nå, er det 41 bygninger som har svært høy aldersverdi. I verdivurderingen gir angitt alder før 1775 «svært høy» på aldersverdi. I forvaltningen gis hus eldre enn 1850 spesiell oppmerksomhet. Dersom det skal gjøres tiltak på slike eldre hus, skal det ifølge §25 i kulturminneloven, vurderes av kulturvernmyndighetene. Det er viktig å være oppmerksom på at også hus uten angitt alder, eller kun «1800-tallet», kan være svært gamle.

Tre bygninger er oppgitt å være fra før 1650, noe som innebærer at de kan være automatisk fredet etter kulturminneloven, dersom en får stadfestet alderen. I det det eldste sjiktet er det flest våningshus og stabbur, svært få uthus og driftsbygninger. Uthusbygningene og stabburene er gjennomgående autentiske, dvs. de fleste har bevart alderspreget. For våningshusene varierer dette aspektet mer. Men det er mye usikkerhet knyttet til aldersangivelsen i SEFRAK-registreringen, som stort sett bygger på tradisjon, ikke kildegransking eller bygningstekniske undersøkelser. Men det gir et signal om at de kan ha høy alder og at de må undersøkes nærmere om det skjer noe med dem.

At det ikke er flere bygninger fra perioden før 1775 skyldes trolig de store omveltninger i landbruket fra midten av 1800-tallet. Overgangsperioden mellom jordbrukssamfunnet og industrisamfunnet kalles ofte «det store hamskiftet», og beskriver endringsprosessene i bondesamfunnet fra midten av 1800-tallet. Nye landbruksmaskiner og en mer markedsorientert produksjon var noen av de viktige endringene. Dette gjenspeiles også i nye krav til driftsbygninger, i tillegg til at gårder ble oppstykket og delt. Utskiftningene rundt 1900, som ofte splittet gamle sammenhenger og formet nye gårdslandskap, var del av samme prosessen, med følger for bygninger og tun.

Den desidert største gruppen bygninger er datert til 1800-tallet. Industrialiseringen med påfølgende økning av antall innbyggere gjenspeiles i det store antallet registrerte kulturminner fra slutten av 1800-tallet og tidlig 1900-tallet (4. kvartal 1800-tallet og 1. kvartal 1900-tallet). I tillegg til de tradisjonelle bygningene i landbruket, får vi nå også mer markedsorienterte bygninger innenfor landbruket, som meierier, samt industribygninger, arbeiderboliger, enkeltstående bolighus, forretningsgårder og skoler.

Denne gjennomgangen bygger på SEFRAK-registreringen som har år 1900 som registreringsgrense. Den ble stor sett fulgt i Modum, men det finnes unntak. Innenfor kulturmiljøene, der det på grunn av det historiske innholdet har vært nødvendig å følge historien lenger fram i tid, har vi tatt med yngre bygninger med verneverdi.

Bygninger med svært høy og høy verneverdi representerer kulturverdier som har interesse langt utover den enkelte kommune, og mange har også regional verdi, og noen vil også ha nasjonal verdi. En liten gruppe bygninger er fredet etter Kulturminneloven og har derfor et strengere vern. Men

kulturminnene er først og fremst viktig for lokalsamfunnet, og forteller en viktig del av Modums historie.

225 (23 %) av de registrerte bygningene har lav verneverdi. Knappt halvparten (103) av disse er tapt eller står til nedfalls. De øvrige er totalt ombygd og modernisert, slik at kulturminneverdien er gått tapt. Det virkelige tallet tapte er trolig noe høyere, da en del bygninger man visste var revet eller brent ble trukket ut av grunnlaget før felt-registreringen. Dessuten består gjenstående områder av tynt bosatte områder og utmark, der man må forvente flere hus ute av bruk og i dårlig stand. Tapet av eldre bebyggelse viser behovet for en kommunal kulturminneplan, og at kommunen er bevisst på hvordan man kan sikre at gjenværende kulturminner blir ivaretatt.

739 (77 %) av objektene er vurdert til å ha en verneverdi som kulturminne, det vil si at de har fått middels, høy eller svært høy samlet verdi. Av de verneverdige bygningene, er 464 (63 %) klassifisert som middels verneverdige. Det innebærer i de fleste tilfeller at kulturminnet er vesentlig endret og at viktige elementer eller bygningsdeler er skiftet ut, men at det likevel er gjenkjennbart. Et hus som har bevart hovedformen kan, som et ledd i en tidstypisk bebyggelsesstruktur, være med å fortelle områdets historie.

Et kulturmiljø er et område der flere kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Et kulturmiljø kan for eksempel være et eller flere gårdstun, et industriområde med fabrikker og boliger, eller et tettstedsområde. Som en del av arbeidet med fagrapporten, er det valgt ut 15 kulturmiljøer i kommunen. Disse foreslås regulert til bevaring gjennom plan- og bygningsloven. Enkeltkulturminner innenfor kulturmiljøene kan også ha liten eller middels verneverdi, men likevel være viktige for å opprettholde miljøets helhet og sikre at viktige kulturminner bevares i en riktig kontekst. Kun kulturminner med middels verdi og høyere er listet opp i tabellene under hvert kulturmiljø. Både topografi, og andre landskapsmessige forhold, som dyrket mark og vegetasjon, tilknytning til veier, jernbanestasjoner, tettsteder og annet, blir også vurdert ved utvelgelse av kulturmiljø.

I denne rapporten er kulturmiljøet Nymoen med Fossum tatt med og beskrevet. Dette må imidlertid ses i sammenheng med Blaafarveværkets anlegg på Sand, Haugfoss, Gruvene og Skuterudflata. Det skal arbeides med en egen felles rapport om Blaafarveværket i Kulturminneplanen. Øvrige hus i museumsområdene til Blaafarveværket er ikke vurdert eller omtalt i denne rapporten.

Det har vært et poeng med spredning i stilarter, historiske epoker, funksjoner og geografi. Det gjøres oppmerksom på at ikke hele kommunen er registrert. Utover allerede vernede områder som Blaafarveværket, Mælum gård og Heggen prestegård er det foreslått følgende kulturmiljøer: Presterud (høy verdi), Sponesaga og Sponeviken (svært høy verdi), Kopland (høy verdi), Austadhaugen (svært høy verdi), Buskerud (svært høy verdi), Snarum (høy verdi), Gulsrud (høy verdi), Vikersund (høy verdi), Åmot (høy verdi), Modum rådhus (høy verdi), Sysle bruk (høy verdi), Drammenselvans papirfabrikker (svært høy verdi), Gravfoss (svært høy verdi), Modum bad (svært høy verdi), Nymoen med Fossum (svært høy verdi).

For at kulturminnene i de kulturmiljøene som blir vernet skal kunne oppleves og formidles, er det vesentlig at miljøene de inngår i opprettholdes. Opplevelsen og lesbarheten til de enkelte kulturminnene vil kunne bli redusert ved inngrep i nærmiljøet og landskapet rundt. Det er for

eksempel vesentlig for et gårdsmiljø at en opprettholder dyrket mark rundt bygningsmiljøet. Kulturmiljøet består derfor av mer enn bare de enkelte bygningene.

---

Buskerud fylkeskommune har utarbeidet en kulturminneapplikasjon til bruk for nettbrett, som ble brukt i felt. Registeringsverktøyet er utarbeidet av Geomatikk IKT på oppdrag fra Buskerud fylkeskommune. Data og programvare ble lagt inn på nettbrettet, og de SEFRAK-registrerte bygningene var lagt inn på kart og med et skjema.

Fylkeskommunen har utarbeidet en veileder for digitalt registreringsverktøy for kulturminne-registrering. Objektene betydning som kulturminner er vurdert ut fra åtte forskjellige vernekriterier. Følgende vernekriterier er benyttet: aldersverdi, autentisitet, miljøverdi, representativitet, sjeldenhet, kunstnerisk/ arkitektonisk verdi, kulturhistorisk verdi og tilstand. De fire vurderingsnivåene er: Svært høy verdi, høy verdi, middels verdi og lav eller ingen verdi.

## Innledning

### Bakgrunn og formål

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Modum kommune. Den utgjør grunnlaget for kulturhistorisk verdifulle bygninger og kulturmiljøer som del av kommunedelplan for kulturminner i Modum. Målsetningene for planarbeidet er å synliggjøre viktige kulturminner og kulturmiljøer gjennom registrering og kartlegging, og formidle dette til lokalbefolkning og politikere i form av fagrapporter. I tillegg skal dette bli et arbeidsverktøy som gir økt forutsigbarhet i langsiktig arealplanlegging i kommunen.

Modum er en betydelig jord- og skogbrukskommune. De tre elvene Snarumselva, Simoa og Drammenselva, som renner gjennom kommunen, har vært en viktig forutsetning for industrialiseringen. Kommunen har flere fredede bygninger og en rekke andre bygninger med høy verneverdi. I tillegg er det anlegg som er omfattet av nasjonale verneplaner.

Arbeidet har bestått i å vurdere den kulturhistoriske verdien til ca. 900 av totalt 1307 SEFRAK-registrerte bygninger som Modum kommune valgte ut. Dette utgjør litt under  $\frac{3}{4}$  av den totale tidligere registrerte kulturminnebestanden. Kommunen har utelatt enkelte områder i denne runden. Det gjelder i første rekke områder som ikke anses som pressområder med hensyn til utbygging, som Vestre Snarum og Vestre Spone, og allerede vernede områder som Heggen kirke og prestegård og Modum Blaafarveværk. Det er i hovedsak bygninger fra før 1900 som er registrert i SEFRAK, kun unntaksvis er nyere bygninger registrert. SEFRAK-registreringene ble i hovedsak utført i Modum på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet.

Arbeidet besto i tillegg til å vurdere den kulturhistoriske verdien for disse ca. 900 bygningene, å foreslå og kartfeste de viktigste bygningshistoriske kulturmiljøene i kommunen. I kulturmiljøene er også bygninger yngre enn 1900 vurdert. Registreringen ble gjennomført fra september 2016 til mai 2017, med unntak av ca. 3 mnd med vinterføre hvor enkelte bygninger eller bygningsmiljøer var lite tilgjengelige på grunn av is og snø.

Det at det ikke ble anledning til å registrere utover 1900-tallet annet enn i miljøer, legger en viss begrensning på opplevelsen av kulturminnebildet som helhet. Det er klart yngre bygninger og miljøer som har kulturhistorisk interesse. For eksempel er mange av enhetslåvene fra etter 1900 fine representanter for sine typer og dokumenterer en viktig epoke i bygdas landbrukshistorie. Samtidig er de sårbare for strukturendringene i næringen og mange står uten funksjoner. Det bør arbeides videre med å få en fullstendig oversikt over bl.a. disse.

### Definisjoner og lovverk

I Kulturminnelovens §1 heter det at kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. I §2 er kulturminner definert som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller

tradisjon til. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng».

### Bygninger og anlegg som er vernet i Modum

Heggen kirke og kirkested, samt Nykirke kirkested og Vike kirkeruin er automatisk fredet, det vil si at de er fra før 1537. I tillegg er det enkelte stabbur og andre bygninger som skal være fra før 1650. Disse kan erklæres som automatisk fredet. Noen få nyere tids kulturminner i Modum er fredet etter Kulturminnelovens §15. Det gjelder 5 bygninger på Blaafarveværket, våningshuset på Mælum gård, samt 3 bygninger på Heggen prestegård. I tillegg er Korketrekkeren fredet etter kulturminnelovens §22a, som gjelder bygninger og anlegg i statens eie. Det er også tre listeførte kirker: Nykirke, Snarum og Gulsrud. Dette innebærer at Riksantikvaren skal uttale seg før det fattes vedtak som innebærer inngrep i/endinger av listeførte kirker. Krøderbanen er foreslått vernet i Modum, men vernet i Krødsherad. Vikersund stasjon er foreslått vernet i Jernbaneverkets kulturminneplan, og bygningene er avsatt til kulturminnevern etter Plan- og bygningsloven i reguleringsplan. Sysle stasjon og Snarum stasjon er i tillegg underlagt administrativt vern.

Plan- og bygningsloven (PBL) er det viktigste verktøyet for sikring av nyere tids kulturminner. Dette er kommunenes virkemiddel og her reguleres enkeltkulturminner eller kulturmiljøer til hensynssone bevaring.

### Metode, datagrunnlaget og gjennomføring av kontrollregistrering

Buskerud fylkeskommune hadde utarbeidet en kulturminneapplikasjon til bruk for nettbrett, som ble brukt i felt. Registeringsverktøyet er utarbeidet av Geomatikk IKT på oppdrag fra Buskerud fylkeskommune. Data og programvare ble lagt inn på nettbrettet, og de SEFRAK-registrerte bygningene var lagt inn på kart.

Fylkeskommunen har utarbeidet en veileder for digitalt registreringsverktøy for kulturminne-registrering til bruk i arbeidet med kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Til veiledningen er det utarbeidet et standardisert sett med vurderingsnivåer og vernekriterier. Kontroll-registreringen av bygninger ble gjennomført ved oppsøking av bygningene. Det er totalt SEFRAK-registrert 1307 bygninger i Modum kommune. Av disse hadde kommunen valgt ut prioriterte områder for verdivurdering med inntil 900 bygninger.

Det er mye usikkerhet knyttet til aldersangivelsen i SEFRAK-registreringen, som stort sett bygger på tradisjon og «manns minne», ikke kildegransking eller bygningstekniske undersøkelser. Angitt høy alder gir en indikasjon om at huset er gammelt. Det er viktig å være oppmerksom på at også hus uten angitt alder kan være «svært gamle», dvs. de er bygd «før mann minne». I verdivurderingen gir angitt alder før 1775 «svært høy» aldersverdi. Hus bygd i perioden 1850–1775 får «høy verdi». I forvaltningen gis hus eldre enn 1850 spesiell oppmerksomhet. Dersom det skal gjøres tiltak på slike eldre hus, skal det ifølge § 25 i Kulturminneloven, vurderes av kulturvernmyndighetene.

## Vurdering av kulturminner og kulturmiljøers verneverdi

Objektene betydning som kulturminner vurderes ut fra åtte forskjellige vernekriterier. Kriteriene er ikke vektet innbyrdes, men skal hver for seg gi indikasjoner på hvilke forhold ved objektet som er av betydning for den samlede vurderingen som registrator kommer fram til. Det er viktig å være oppmerksom på at man ikke uten videre kan beregne gjennomsnittet av de enkelte kriterier for å komme fram til en samlet vurdering av verneverdi. De fire vurderingsnivåene som benyttes er:

- **Svært høy verdi**
- **Høy verdi**
- **Middels verdi**
- **Lav eller ingen verdi**

Følgende vernekriterier ble benyttet: aldersverdi, autenticitet, miljøverdi, representativitet, sjeldenhet, kunstnerisk/arkitektonisk verdi, kulturhistorisk verdi og tilstand. Aldersverdi

Objektets alder har betydning for vurderingen av verneverdi, og verdien øker med alderen. Objekter som er satt sammen av flere byggetrinn føres opp med alder på det eldste byggetrinnet. Hvis objektet er flyttet, men gjenreist stort sett slik det sto opprinnelig, brukes opprinnelig alder. Når et tilflyttet objekt er betydelig ombygd ved gjenreisning, eller når det opprinnelige bygget bare utgjør en liten del av dagens



*Stabburet på Sponesaga ved Heggen er oppgitt å være fra slutten av 1500-tallet, og kan være blant de eldste bygningene i Modum.*

hus, dateres huset til gjenreisnings- eller fornyelsestidspunktet.

- **Svært høy verdi:** Objekter antatt oppført før 1775
- **Høy verdi:** Objekter oppført 1775-1849
- **Middels verdi:** Objekter oppført 1850-1924
- **Lav verdi:** Objekter oppført 1925 og senere

### Autenticitet

Objekter som i stor grad har bevart opprinnelig hovedform og som har beholdt opprinnelige eller tidlige bygningsdeler og detaljer er autentiske. Kriteriet kan avgjøre valg mellom objekter av samme type, og får økende betydning med høyere alder på objektet. Kravet som settes til autenticiteten er størst for yngre objekter og settes noe lavere for objekter med høy alder. Hvis vurderingen av autenticitet tar utgangspunkt i en ombygging, må den nye fasaden ha verneverdi i seg selv for å kunne bli betraktet som autentisk.



*Denne bygningen har bevart de opprinnelige dørene og også andre detaljer er autentiske. Haugen, Ton på Drolsum.*



- **Svært høy verdi:** Objektet fremstår slik det ble oppført, eller slik det ble bygd om på et tidlig tidspunkt. De aller fleste bygningsdeler og detaljer er originale.
- **Høy verdi:** Objektet fremstår i hovedtrekk slik det ble oppført, eller slik det ble bygd om på et tidlig tidspunkt. En god del bygningsdeler og detaljer er originale. Objektet kan likevel ha fått senere endringer i form av tilbygg eller nyere bygningsdeler som i utførelse og form slutter opp om objektets karakter.
- **Middels verdi:** Objektets hovedkarakter og enkelte detaljer er bevart. Nyere bygningsdeler og detaljer kan avvike fra den opprinnelige karakteren.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter. Objektet har få eller ingen eldre bygningsdeler bevart.

### Miljøverdi

Begrepet benyttes når objekter ligger i sammenheng med andre verneobjekter, har oppsluttende betydning, og setter andre kulturminner inn i en riktig sammenheng, f.eks. som del av anlegg eller som nabobygning til et kulturminne.

- **Svært høy verdi:** Objektet er avgjørende for at naboobjekt(er) av høy verdi skal kunne fremstå i en (byggnings)historisk korrekt sammenheng.
- **Høy verdi:** Objektet er av betydning for at for at naboobjekt(er) skal kunne fremstå i en (byggnings)historisk korrekt sammenheng.
- **Middels verdi:** Objektet bidrar til at naboobjekt(er) fremstår i en (byggnings)historisk korrekt sammenheng, men kan unnværes.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter



*Tre forretningsbygg, den gamle telegrafan, et hospits og det gamle apoteket ligger på rekke, i tillegg til den gamle skysstasjonen, og danner et miljø på Åmot. Her er alle bygningene viktige for å forstå sammenhengen. Det er et lite miljø og det skal ikke mye til før dette ikke lenger er et miljø. Det er viktig å unngå «hull» i rekka. Dessverre brant det ene huset mens arbeidet med denne rapporten ble utført.*

### Representativitet

Noen hus er representative med hensyn til type, utførelse eller bruk, eller på grunn av lokal egenart. De representerer vanligvis en historisk hustype som er eller har vært vanlig på stedet. Ved vurdering av representativitet vurderes helhet og hovedform slik bygget fremstår i dag, sammenlignet med hvordan hustypen opprinnelig så ut. Det legges vekt på hovedform, og i mindre grad detaljer. Disse omfattes av autenticitet, se over.



*Bygningen er svært representativ for sveitserstilen. Vikersund.*



Her brukes tre vurderingsnivåer.

- **Høy verdi:** Objektet er en god representant for en bestemt type eller gruppe objekter.
- **Middels verdi:** Objektet hører med blant en bestemt type eller gruppe objekter, men har enkelte avvikende særtrekk.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter

### Sjeldenhet

Et kulturminne kan være sjeldent når det gjelder type, utførelse eller bruk. Begrepet dekker to områder: Objekter som i dag er sjeldne, men som tidligere har vært utbredte, og objekter som var sjeldne på det tidspunkt de ble oppført.

- **Svært høy verdi:** Objektet er sjeldent i nasjonal eller regional sammenheng.
- **Høy verdi:** Objektet er sjeldent i kommunal/lokal sammenheng.
- **Middels verdi:** Objektet er relativt sjeldent i området.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter.



*Haugfossbutikken, Modum Blaafarveværk. Gammelt landhandleri med skjenkestue. Svært få slike gamle butikker er bevart.*

### Kunstnerisk/arkitektonisk utførelse

Noen objekter utmerker seg ved å ha spesielt høy arkitektonisk, kunstnerisk eller håndverksmessig kvalitet.

- **Svært høy verdi:** Objekter med svært høy arkitektonisk eller kunstnerisk kvalitet, på nivå med fremragende nasjonale og regionale byggverk fra den aktuelle perioden.
- **Høy verdi:** Objekter med høy arkitektonisk eller kunstnerisk kvalitet, og som hører med blant de beste eksempler på lokal arkitektur fra den aktuelle perioden.
- **Middels verdi:** Objekter som skiller seg ut fra vanlig, god byggeskikk med fasader og/eller utførelse som har høyere kvalitet enn det som var vanlig.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter.



*Modum rådhus, Vikersund, har høy arkitektonisk kvalitet. Det er tegnet av arkitekt Erik Ødegaard.*

## Kulturhistorisk verdi

Noen få hus og steder er knyttet til spesielle begivenheter eller personer, eller de har en plass i den lokale historiefortellingen. Bygninger med identitets- eller symbolverdi kommer også inn under dette kriteriet. Det gjelder objekter som vekker minner og representerer referanser for større grupper av mennesker, eller markerer tilhørighet til et område.



*Samfunnshuset Folkvang på Geithus er en viktig del av lokalsamfunnets identitet.*

- **Svært høy verdi:** Objekter knyttet til historiske personer eller hendelser av stor nasjonal eller regional betydning. Det vil også gjelde objekter som gjennom sin posisjon i lokalsamfunnet er «allemannseie», eller som har stor identitetsbetydning på nasjonalt eller regionalt nivå.
- **Høy verdi:** Objekter knyttet til historiske personer eller hendelser av stor lokal betydning. Dette vil også gjelde objekter som er en viktig del av lokalsamfunnets identitet.
- **Middels verdi:** Objekter som har en viss betydning som formidlere av lokal historie eller er knyttet til personer av en viss betydning for lokalsamfunnet. Dette vil også gjelde objekter som har en viss symbol- eller identitetsverdi for lokalbefolkningen.
- **Lav verdi:** Øvrige objekter.

## Tilstand

Den tekniske tilstanden gjør at noen objekter er mer egnet for vern enn andre tilvarende objekter. Kriterier brukes først og fremst for å skille mellom kulturminner av samme type og verdi, men hvor den tekniske tilstanden kan være forskjellig. Vurdering av tilstand skjer kun av en overfladisk karakter. Det foretas ikke en nærmere tilstandsvurdering.

Her brukes tre vurderingsnivåer.

- **Høy verdi:** Objekter som er i akseptabel stand, eller som har forfall av overfladisk karakter.
- **Middels verdi:** Objekter i forfall, men hvor det er praktisk og/eller økonomisk mulig å sette objektet i stand.
- **Lav verdi:** Objekter som ikke kan reddes uten betydelig innsats, og hvor



*Bygningen står til nedfalls, og tilstanden er kritisk.*



*Lav tilstand og høy autentisitet er dessverre to kriterier*

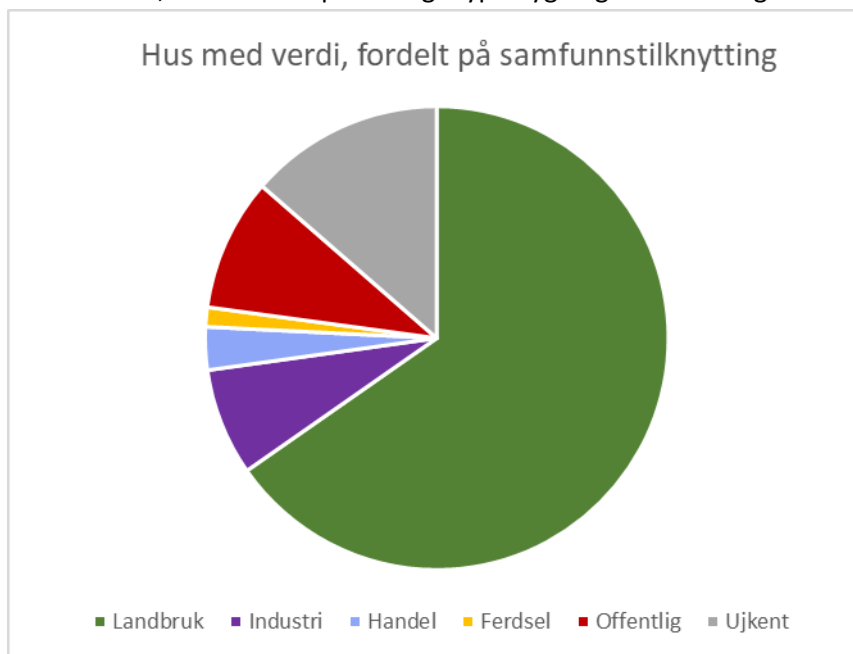
istandsettingen vil måtte skje på bekostning av kulturverdiene.

### Samlet vurdering av verneverdi

Delvurderingene (enkeltkriteriene) gir et inntrykk av hva som vektlegges i den totale vurderingen av objektet. Totalinntrykket sammenfattes skriftlig i en samlet faglig vurdering. De åtte enkeltkriteriene vektlegges forskjellig. En kan derfor ikke «summere» verdien av de enkelte kriterier for å beregne en samlet vurdering. Delvurderingene er likevel nyttige for å sikre at alle forhold ved objektet er vurdert.

## De registrerte bygningene– type hus og samfunnstilknytting

Modum er ingen typisk ren landbrukskommune, fordi den fra langt tilbake har vært en svært viktig industri-kommune. Innslaget av andre næringer i den eldre bebyggelsen i Modum er relativt høyt, til landbrukskommune å være, noe som avspeiler seg i type bygninger som er registrert.



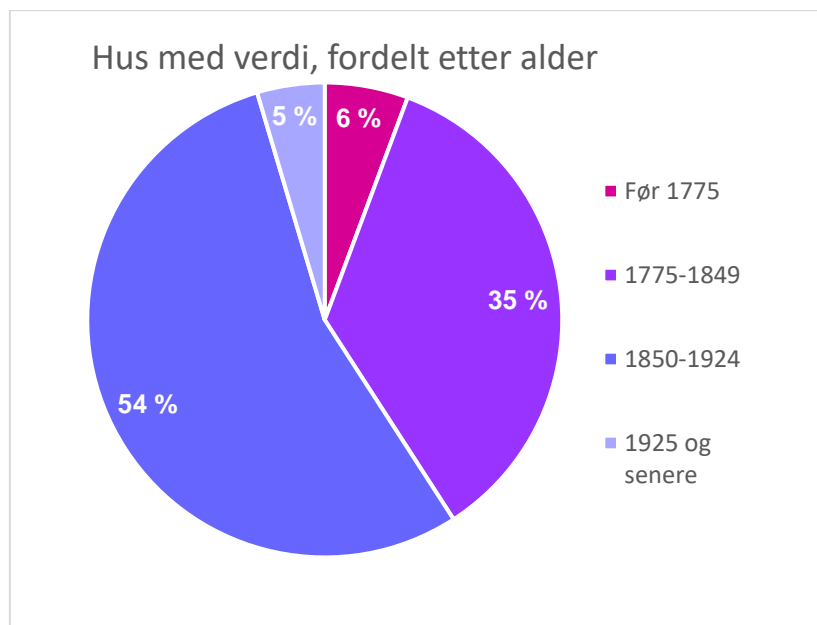
Figur 2. Bygninger med verneverdi, dvs. middels verdi eller høyere fordelt på opprinnelig tilknytting til samfunnssektor

De fleste bygningene er likevel knyttet til primærnæringen. Selv om knapt ca. 70% (ca. 900) av de tidligere registrerte bygningene er gjennomgått, og de mest sentrale områdene (tettstedene) er inkludert, er ca. 2/3 av bygningene knyttet til landbruk. De områdene som er utelatt i denne omgangen, er mer perifere områder med hensyn til utbyggingspress, og med mer landbruksbebyggelse. Det kan derfor forventes at andelen bygninger med bakgrunn i primærnæringene vil stige om hele kommunen blir representert. I tillegg er mange av bygningene i tettstedene bygd rundt eller etter 1900, og derfor ikke registrert.

Blant de registrerte landbruksbygningene finner vi et stort utvalg i hustyper – fra gamle tømmerlåver, fjøs, stabbur, bryggerhus, smie og sommerfjøs, - til store enhetslåver. Selv om det ennå står mange enhetslåver i Modum, er relativt få av disse registrert. Det er fordi de fleste enhetslåver er fra etter 1900 og dermed for nye for SEFRAK-registreringen, som ble utført på 1980- og 1990-tallet. Mange av enhetslåvene er fine representanter for sine typer og dokumenterer en viktig epoke i bygdas landbrukshistorie. Samtidig er de sårbare for strukturendringene i næringen og mange står uten funksjoner. Det hadde vært nyttig å få en fullstendig oversikt over disse. Når det gjelder stabbur, utgjør disse nesten 30 % av landbruksbygningene. Det speiler at dette er en hustype som ofte blir tatt vare på. Selv om det er stabbur av ulike typer og størrelser, er de likevel stort sett bygd over samme lest, og enkelte typer finner vi gjennom flere hundre år, så å si uforandret. Boliger, både våningshus og kårhus på gårder, arbeiderboliger og vanlige enkeltliggende bolighus, utgjør ikke uventet den største gruppen bygninger. De fleste boligene ligger imidlertid på gårdsbruk. Svært mange bolighus er imidlertid bygd om og modernisert, slik at verneverdien er lav.

At Modum tidlig fikk et mer differensiert næringsliv kommer også klart fram i bygningsarven. Den relativ store andelen hus fra før 1900 knyttet til andre virksomheter og miljøer enn landbruket, utgjør drøyt 1/5 av det totale antall bygninger. Av bygninger som direkte er knyttet til industriproduksjonen er det registrert flere ulike typer, både små og store bygg, enkelte med flere byggetrinn som forteller om utviklingen i virksomheten. Det gjelder særlig ulike typer fabrikkbygninger, lager og kraftstasjoner. Også boligbebyggelsen ved industristedene forteller industrihistorie. Bolighus utenom gårdsbruk utgjør ca. 14 % av bygningene, og svært mange av disse er knyttet til arbeidsmiljøer. I SEFRAK-skjemaene er ikke alltid opprinnelig funksjon beskrevet. Andelen bolighus knyttet til industrien kan godt være større, da flere hus har ukjent bakgrunn. Av offentlige bygninger er det registrert flere gamle skoler, butikker, forretningsgårder, jernbanestasjoner og forsamlingslokaler. I tillegg er det registrert flere bygninger knyttet til institusjoner, som for eksempel Modum Bad.

Når det gjelder alder på bygningene, er dette oppgitt i SEFRAK, men ofte vet man ikke annet enn at bygningen f.eks. er fra 1800-tallet. Årstall er kun endret der en har andre sikre kilder. I Norske gårdsbruk er alder basert på hva eierne har anslått av alder da gårdsopplysninger ble samlet inn. Disse opplysningene kan en ikke alltid stole på. Det er derfor mye usikkerhet knyttet til aldersangivelsen i SEFRAK-registreringen, som stort sett bygger på tradisjon og «manns minne», ikke kildegransking eller bygningstekniske undersøkelser. Men angitt høy alder gir en indikasjon om at huset kan være «gammelt» - dvs. før «manns minne». I verdivurderingen gir angitt alder før 1775 «svært høy» på aldersverdi. I forvaltningen gis hus eldre enn 1850 spesiell oppmerksomhet. Dersom det skal gjøres tiltak på slike eldre hus, skal det ifølge § 25 i Kulturminneloven, vurderes av kulturvernmyndighetene. Det er viktig å være oppmerksom på at også hus uten angitt alder, eller kun «1800-tallet», kan være «svært gamle», dvs. de er bygd «før manns minne». Ofte kan et hus ha lang bygningshistorie som først kommer fram ved endringer eller rivninger og som kan gi mye interessant historisk informasjon.



Figur 3. Bygninger med verneverdi fordelt etter tilskrevet aldersverdi



Av de bygningene som er registrert nå, er det 41 bygninger som har svært høy aldersverdi, det vil si fra før 1775. I tillegg er det noen bygninger fra før 1775 hvor aldersverdien ikke er utfylt grunnet avklart verneverdi ved at de står til nedfalls. For fem av disse bygningene med høy aldersverdi er det noe usikkert om de er fra før 1775, da det bare er oppgitt 1700-tallet.

Tre bygninger er oppgitt å være fra før 1650, noe som innebærer at de kan være automatisk fredet etter kulturminneloven, dersom en får stadfestet alderen. En av disse er oppgitt å være fra 1500-tallet. Det er stabburet på Sponesaga.

I det det eldste sjiktet er det flest våningshus og stabbur, svært få uthus og driftsbygninger. Uthusbygningene og stabburene er gjennomgående autentiske, dvs. de fleste har bevart alderspreget. Eksempler på eldre uthus som har bevart mye av alderspreget er Smia på Bakkestuen, Ton og driftsbygningen på Kaldaker, begge presentert under «Utvalgte enkeltbygninger». De eldste våningshusene er i regel mer ombygd. Eksempler på gamle våningshus som har bevart mye av alderspreget er, Dorthestua på Røste, som er presentert under «Utvalgte enkeltbygninger» og stuebygningen på Sponesaga. Sponesaga utmerker seg også ved at både innhus og uthus har høy alder og høy autentisitet. Stedet er beskrevet under utvalgte kulturmiljøer. Noen av de eldste våningshusene skiller seg ut, både i autentisitet og størrelse. Det gjelder våningshuset på Mælum, som er fredet etter Kulturminneloven. Det er presentert under «Utvalgte enkeltbygninger». Hovedbygningen på Buskerud har bevart eksteriør fra ombygging på 1760-tallet. Buskerud er presentert som kulturmiljø. Våningshuset på Nymoen, som er den gamle bokholderboligen til Blaafarveværket, ble påbygd med en andre etasje i 1820. Det er lite endret siden da og inngår i kulturmiljø Nymoen. De øvrige «gamle» våningshusene har varierende grad av autentisitet, men de fleste er bygd på eller om på et eller annet tidspunkt, men fremtrer likevel som relativt gamle. Det kan også være andre bygninger som har en eldre kjerne uten at dette er oppgitt.

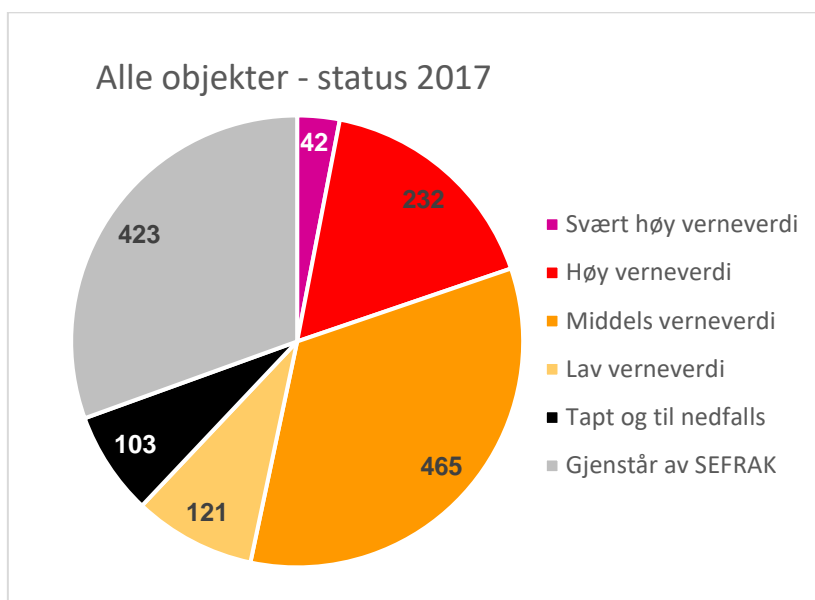
At det ikke er flere bygninger fra perioden før 1775 skyldes trolig de store omveltninger i landbruket fra midten av 1800-tallet. Overgangsperioden mellom jordbrukssamfunnet og industrisamfunnet kalles ofte «det store hamskiftet», og beskriver endringsprosessene i bondesamfunnet fra midten av 1800-tallet. Nye landbruksmaskiner og en mer markedsorientert produksjon var noen av de viktige endringene. Dette gjenspeiles også i nye krav til driftsbygninger, i tillegg til at gårder ble oppstykket og delt. Utskiftningene rundt 1900, som ofte splittet gamle sammenhenger og formet nye gårdslandskap, var del av samme prosessen, med følger for bygninger og tun.

Den desidert største gruppen bygninger er datert til 1800-tallet. Industrialiseringen med påfølgende økning av antall innbyggere gjenspeiles i det store antallet registrerte kulturminner fra slutten av 1800-tallet og tidlig 1900-tallet (4. kvartal 1800-tallet og 1. kvartal 1900-tallet). I tillegg til de tradisjonelle bygningene i landbruket, får vi nå også mer markedsorienterte bygninger innenfor landbruket, som meierier, samt industribygninger, arbeiderboliger, enkeltstående bolighus, forretningsgårder og skoler.

Denne gjennomgangen bygger på SEFRAK-registreringen som har år 1900 som registreringsgrense. Den ble stor sett fulgt i Modum, men det finnes unntak. Innenfor kulturmiljøene, der det på grunn av det historiske innholdet har vært nødvendig å følge historien lenger fram i tid, har vi tatt med yngre bygninger med verneverdi.

## Verneverdige bygninger

Formålet med registreringsarbeidet var å vurdere objektenes verneverdi som kulturminner. Bygningenes egenskaper er vurdert innenfor hvert av de 8 verdikriteriene: aldersverdi, autentisitet, miljøverdi, representativitet, sjeldenhet, kunstnerisk/arkitektonisk utførelse, kulturhistorisk verdi og tilstand.



Figur 4. Resultatet av registreringen fordelt på verdi og tap. Grunnlaget er 963 bygninger.

Objekter vurdert	963	100 %
Tapt og til nedfalls	103	11,5 %
Andre Lav verneverdi	121	12,5 %
<b>Verneverdige</b>	<b>739</b>	<b>77 %</b>

Figur 5. Oversikt over vurderte objekter.

225 (23 %) av de registrerte bygningene har lav verneverdi. Knapt halvparten (103) av disse er tapt eller står til nedfalls. De øvrige er totalt ombygd og modernisert, slik at kulturminneverdien er gått tapt. Det virkelige tallet tapte er trolig noe høyere, da en del bygninger man visste var revet eller brent ble trukket ut av grunnlaget før felt-registreringen. Dessuten består gjenstående områder av tynt bosatte områder og utmark, der man må forvente flere hus ute av bruk og i dårlig stand. Tapet av eldre bebyggelse viser behovet for en kommunal kulturminneplan, og at kommunen er bevisst på hvordan man kan sikre at gjenværende kulturminner blir ivaretatt.

Svært høy verneverdi	42	6 %
Høy verneverdi	232	31 %
Middels verneverdi	465	63 %
Samlet med verneverdi	739	100 %

Figur 6. Objekter med verdi.

77 % av objektene er vurdert til å ha en verneverdi som kulturminne, det vil si at de har fått middels, høy eller svært høy samlet verdi. Det er en liten overvekt av uthus, 54%, mens 46 % er bolighus. Ca. 2/3 av de verneverdige bygningene er knyttet til landbrukssektoren, mens industri litt under 10 %. Andelen hus knyttet til industrien kan godt være større, da flere bolighus har ukjent bakgrunn. Handel, ferdsel og offentlige bygg utgjør til sammen 15 %. For ca. 15 % kjenner vi ikke opprinnelig samfunnstilknytting, de fleste av disse er del av frittstående boligbebyggelse og trolig indirekte knyttet til handel eller industri.

Bygninger med svært høy og høy verneverdi representerer kulturverdier som har interesse og oppmerksomhet langt utover den enkelte kommune, og mange har både regional verdi, og noen vil også ha nasjonal verdi. En liten gruppe bygninger er fredet etter Kulturminneloven og har derfor et strengere vern. Men kulturminnene er først og fremst viktig for lokalsamfunnet, og forteller en viktig del av Modums historie.

Av de verneverdige bygningene, er 63% klassifisert som middels verneverdige. Det innebærer i de fleste tilfeller at kulturminnet er vesentlig endret og at viktige elementer eller bygningsdeler er skiftet ut, men at det likevel er gjenkjennbart. Et hus som har bevart hovedformen kan, som et ledd i en tidstypisk bebyggelsesstruktur, være med å fortelle områdets historie. I mange tilfeller vil det derfor være mulig å foreta en stilmessig tilbakeføring, men selv en god kopi vil ikke kunne erstatte en autentisk – «ekte» – original bygning. Når hus med middels verneverdi inngår i et kulturmiljø, har de en viktig miljømessig betydning. Det er derfor all grunn til at lokalsamfunnet løfter fram disse kulturminnene.

Utvalget kulturminner og miljøer med verneverdi er fysiske minner som forteller Modums historie. Det er et mål at de skal gi et så representativt bilde av denne som mulig. Næringshistorien dokumenteres gjennom et utall bygninger av ulike typer fra ulike tider. Det har også vært stor forskjell på hva slags bygninger de ulike sosiale klassene bygde, fra storgårder som Buskerud til arbeiderboliger eller husmannsplasser. Det er viktig å ta vare på hele spekteret av kulturminner for å forstå vår historie. Full representativitet er imidlertid vanskelig å oppnå. Utvalget av bygninger med høy eller svært høy verdi vil aldri kunne gi ettertiden et fullstendig inntrykk av historien. Bygningsarven er både variert og uensartet, og det er litt tilfeldig hva som er bevart selv fra nær fortid. Noen hustyper og kategorier er mer sårbare for tap og endringer, som utmarkshus og driftsbygninger og andre næringsbygninger som ikke brukes, og småkårsboliger som fraflyttes og forfaller eller bygges mye om og på fordi husene er små. Det er særlig våningshusene som er modernisert.

Utvalget er likevel så pass variert og sammensatt med hensyn til næringer, funksjoner, typer og alder at det viser flere hovedtrekk i byggeskikken gjennom et langt tidsrom, for enkelte hustyper faktisk 400 år. Og det gir et samlet et kulturminnebilde som dokumenterer viktige faser i Modums historie.



## Kulturmiljøer

Et kulturmiljø er et område der flere kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Et kulturmiljø kan for eksempel være et eller flere gårdstun, et industriområde med fabrikker og boliger, eller et tettstedsområde. Som en del av arbeidet med fagrapporten, er det valgt ut 15 kulturmiljøer i kommunen. Disse foreslås regulert til bevaring gjennom plan- og bygningsloven.

Et kulturmiljø verdivurderes ut fra de samme vernekriterier som benyttes for enkeltobjekter, og kulturmiljøet gis en samlet verneverdi. Kulturmiljøene er kartfestet, og tegnet inn i kartet som er knyttet til registreringsprogrammet braFelt web. Det legges også inn en beskrivelse av kulturmiljøets avgrensninger. Innenfor et kulturmiljø har mange kulturminner høy eller svært høy verneverdi uavhengig av kulturmiljøet. Enkeltkulturminner innenfor kulturmiljøene kan også ha liten eller middels verneverdi, men likevel være viktige for å opprettholde miljøets helhet og sikre at viktige kulturminner bevares i en riktig kontekst. Kun kulturminner med middels verdi og høyere er listet opp i tabellene under hvert kulturmiljø.

Både topografi, og andre landskapsmessige forhold, som dyrket mark og vegetasjon, tilknytning til veier, jernbanestasjoner, tettsteder og annet, blir også vurdert ved utvelgelse av kulturmiljø.



*Figur 7 Vikersund*

I denne rapporten er kulturmiljøet Nymoen med Fossum tatt med og beskrevet. Dette må imidlertid ses i sammenheng med Blaafarveværkets anlegg på Sand, Haugfoss, Gruvene og Skuterudflata, som alle er selvfølgelig hensynssoner, og Modum kommune samarbeider med Blaafarveværket for få fram en egen felles rapport om Blaafarveværket i Kulturminneplanen.

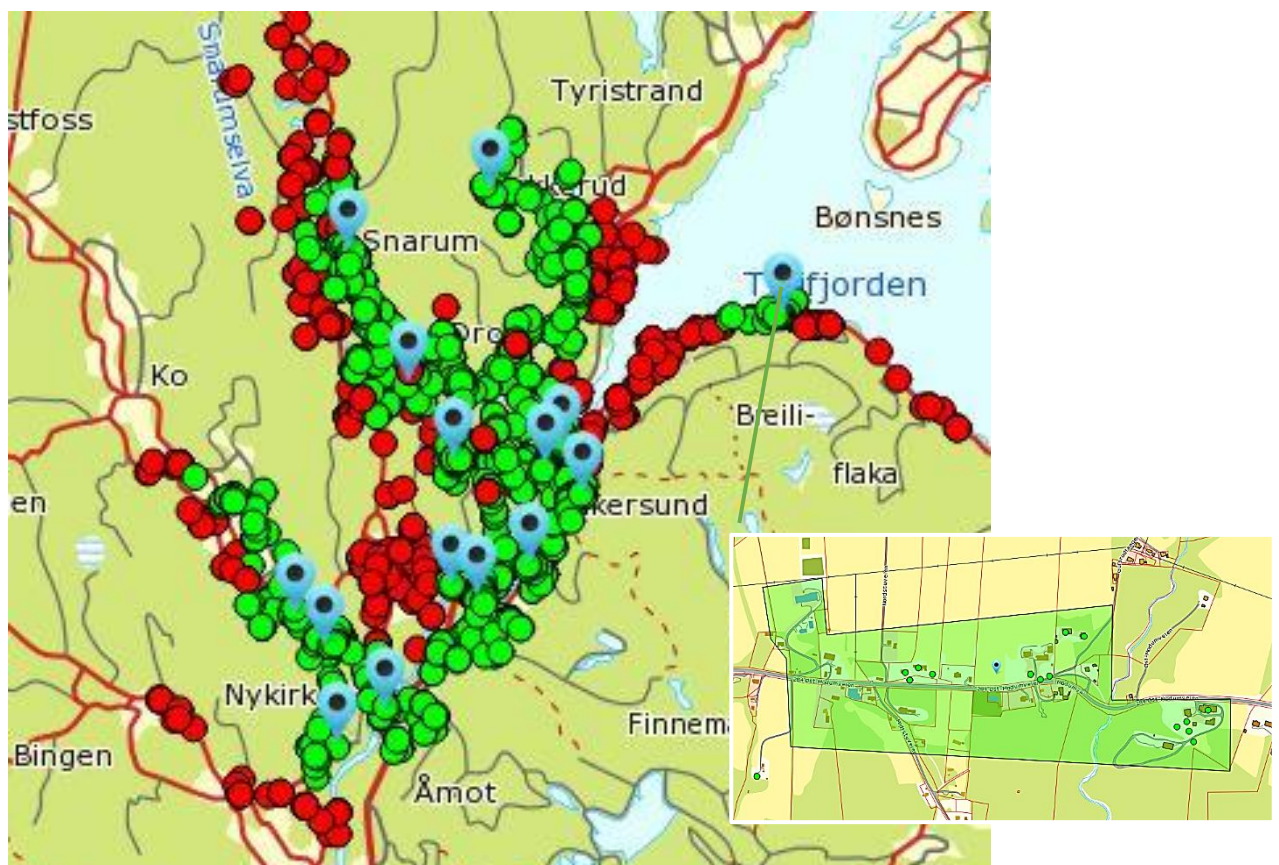
Det har vært et poeng med spredning i stilarter, historiske epoker, funksjoner og geografi. Det gjøres oppmerksom på at ikke hele kommunen er registrert. Utover allerede vernede områder som Blaafarveværket, Mælum gård og Heggen prestegård er det foreslått følgende kulturmiljøer/områder:

For at kulturminnene i de kulturmiljøene som blir vernet skal kunne oppleves og formidles, er det vesentlig at miljøene de inngår i opprettholdes. Opplevelsen og lesbarheten til de enkelte kulturminnene vil kunne bli redusert ved inngrep i nærmiljøet og landskapet rundt. Det er for

eksempel vesentlig for et gårdsmiljø at en opprettholder dyrket mark rundt bygningsmiljøet. Kulturmiljøet består derfor av mer enn bare de enkelte bygningene.

KULTURMILJØENE	VERNEVERDI
Presterud, Drolsum	Høy verdi
Sponesaga og Sponeviken, Heggen	Svært høy verdi
Kopland, Simostranda	Høy verdi
Austadhaugen, Vikersund	Svært høy verdi
Buskerud gård, Nykirke	Svært høy verdi
Snarum, Snarum	Høy verdi
Gulsrud	Høy verdi
Vikersund	Høy verdi
Åmot	Høy verdi
Modum rådhus	Høy verdi
Sysle bruk	Høy verdi
Drammenselvans papirfabrikker	Svært høy verdi
Gravfoss	Svært høy verdi
Modum bad	Svært høy verdi
Nymoen med Fossum	Svært høy verdi

Figur 8. Oversikt over kulturmiljøer.



Figur 9. De blå markeringene viser kulturmiljøene. De grønne prikkene viser bygninger som er vurdert. Innfelt eksempel på kartet over Gulsrud kulturmiljø.

## Oversikt over den historiske utviklingen

### Innledning

*Etter siste istid avsatte både isbreer, elver og havet store mengder med løsmasser. Jordsmonnet skifter fra tung leire til skarp sandjord og feit «skalljord», og mange steder består jordbunnen av morenegrus blandet med leirjord. Geologisk ligger Modum i og i tilknytning til Oslofeltet. De østlige delene av Modum, øst for Tyrifjorden og Drammenselven, ligger geologisk i Oslofeltet. Bergartene i Oslofeltet ble dannet i den geologiske tidsperioden perm. Bergartene i den vestre delen av Modum ble dannet i jordens oldtid, i prekambrium. Disse bergartene ble også varme- og foldingspåvirket. Dette har skapt spesielle mineraldannelser. Steinindustrien i tilknytning til Oslofeltet var en viktig industrigren fra middelalderen og frem til i dag. Modum Blaafarveværk, Snarum koboltverk, Morud magnesittverk, Glomsrudkollen sinkgruver og Hassel jernverk var sentrale for industri, handel og næringsutvikling gjennom flere hundre år.*

### Forhistorien og middelalderen

De eldste kulturminnene i Modum er de om lag 6000 år gamle helleristningsfeltene ved Katfoss på Geithus. Fortidsminner finnes spredt i hele kommunen, men konsentrerer seg rundt elvedalene og langs Tyrifjorden. Det er laget en egen fagrapport for arkeologiske kulturmiljøer.

Gårdnavnene forteller mye om gårdenes alder. De eldste gårdnavnene er usammensatte naturnavn i ubunden form, som Fure, Berg, Brekke, Hval, Bakke, Hassel, Nes og Hovde. Disse går trolig tilbake til eldre jernalder (ca. 500 f.Kr. – 500 e.Kr.). Deretter kommer gårdnavn som ender på -vin og -heim: Heggen (hegg + vin = naturlig eng), Disen (gudinne-enga), Hære (grå – vin), Hilsen (hals – vin), Mælum (mæl – heim = mellomgården), Snarum (snar/kratt – heim), Flannum (elvenavn som betyr flatflytende – heim). Den neste gruppen med gårdnavn er de som ender på -stad, hovedsakelig fra yngre jernalder (ca. år 500 – 1050). Mange av disse har personnavn i første ledd: Engelstad, Austad, Gusstad. Gårdnavn som ender på -land er det få av i Modum: Hovland (fra gammelnorsk hof, som betyr hedensk kultsted. Navneleddet -by betyr bustad (sted der en bor) og finnes i Olafsby og Svensby. Disse kan i hovedsak dateres til vikingtid, men kan også være både eldre og yngre. Også navn på -hus har ofte personnavn som førsteledd, som Gunnhus og Asbjørnhus. Den mest utbredte navnetypen i Modum er imidlertid -rud. Disse regnes i hovedsak å være fra middelalderen eller etter reformasjonen. Det mest kjente er Buskerud (biskopens rydning). I tillegg finnes en rekke andre gårdnavn som også kan være eldre, som f.eks. Skretteberg, og yngre navn som Bottolvs. Gårdsbrukene var inndelt i fullgård, halvgård og ødegård, som var en klassifisering for skattlegging, som fra 1500-tallet ble kalt matrikkelskyld. Denne måten å klassifisere gårder på i skattesystemet ble brukt på Østlandet, og var basert på gårdenes antatte verdi og avkastning. En fullgård var den høyeste, som betalte dobbelt så mye som



Figur 10 Heggen kirke. Foto fra Midt-Buskerud bibliotek



en halvgård, og fire ganger så mye som en ødegård.

Middelalderen i Norge regnes fra ca. 1050 til reformasjonen i 1536. Heggen kirke er fra første del av 1200-tallet, opprinnelig bygget i romansk stil, og utvidet til korskirke i 1697. Både på Snarum og Nykirke var det tidligere stavkirker. Vike kirkeruin var en steinkirke, trolig oppført på 1200-tallet, men først omtalt i skriftlige kilder som sognekirke i 1456. I middelalderen økte folketallet betydelig og nye gårder ble ryddet. Kirken og klostrene eide ca. 40% av alt jordegods i landet. Mye av det var overdratt fra kronen (kongen, dvs. staten), og mye ble gitt i gaver fra folk for sjelemesser. Under Svartedauden (1349) ble mer enn halvparten av brukene lagt ned som selvstendige enheter, og mange gårder ble lagt øde. Buskerud gård (tidligere Buskerud landbruksskole, nå Rosthaug vdgs), som har gitt navn til hele fylket, var bispegods i middelalderen, og etter reformasjonen krongods som lå under stattholderen på Akershus.

## Vannkraften

Vassdragene har vært premissgivende for tilværelsen og næringslivet. Laksefisket var betydelig, og det var elver og fosser som drev møllene og sagene og førte tømmer til Europa. Fossefallene i de store hovedelvene med tilstøtende tverrelver representerer svært store kraftmengder. Det er mange fosser, men selv om fallene er ikke så høye, er til gjengjeld nedslagsfeltene og dermed vannmengdene store. Fossene har bidratt sterkt til Modums industrihistorie.



Figur 11 Kaggfossen, ved Modum bad. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Det var tømmerfløting i Drammensvassdraget alt i middelalderen, og det ble drevet internasjonal tømmereksport fra Modum gjennom 1300- og 1400-tallet. Også gruver og jernverk var i stor grad basert på vannhjul. For å utnytte vannet best mulig ble det ofte bygd en demning, en stem, med mulighet til regulering av vannet, som ble ført i en renne fra stemmen til vannhjulet. På slutten av 1800-tallet ble energiproduksjon med vannhjul erstattet av turbindrift og elektrisitet.

På 1500-tallet revolusjonerte oppgangssagene trelasthandelen i Norge og førte til nye muligheter for eksport. Tidligere måtte en økse til planker og bord av tømmerstokkene, som ble kløyvd og kunne derfor bare gi to bord. Med de nye sagene kunne det skjæres mange bord fra en stokk. En oppgangssag er en vandrevet sag med et rett sagblad som beveger seg opp og ned, derav navnet. Trelasthandelen var spesielt viktig i Europa på 1500-tallet, på grunn av

befolkningsvekst, bygging av skip, kolonisering, utenrikshandel og krig. Nederland og England hadde hugget ned det meste av skogene sine, og behovet for trelast var akutt. Etter at oppgangssagene kom, ble Modum raskt en av de store sagbruksbygdene i landet.

På 1800-tallet var Drammen Norges største eksporthavn for trelast og elven var transportveien til byen. Drammenselvens Fellesfløting ble stiftet i 1807, og hengslet i Bergsjø anlagt samme året. Tømmermengden i den nedre delen av elven var blitt så stor at fløtingen måtte reguleres også lenger

oppe i vassdraget. På Tyrifjorden var det båten «Greven» som hadde jobben med å slepe tømmeret ned til Vikersund.

Den første flomsag ble trolig opprettet av Hamar-biskopen allerede i 1520-årene. Til å begynne med var sagbruksnæringen fri, og både skurd og trelasthandel var i hovedsak drevet av bøndene. Men frykten for avskoging og kongemaktens økende ønske om kontroll over næringslivet, førte til innføring av restriksjoner utover 1600-tallet. Trelasthandelen var starten på industrialiseringen, og mange ble rike på trelast. I 1680-åra lå det 105 sager fra Drammen til Ringerike. Modum hadde 21 sager. Med Sagbruksprivilegiene av 1688, ble antall sager sterkt begrenset, og det ble fastslått kvantum for de som fikk lov å fortsette. Sagbruksnæringen kom på borgerskapets hender, det vil si trelasthandlere og folk med penger i byene. Disse ble kalt plankeadelen, og var lite likt av bøndene. Som en følge av liberaliseringen av samfunnet midt på 1800-tallet ble sagbruksprivilegiene opphevet i 1860-årene. Dette falt sammen med ny teknologi i næringen. Oppgangssaga ble erstattet av sirkelsag, og dampmaskindrevne sager gjorde sagdriften mindre avhengig av lokalisering ved fossene. Ved overgangen til turbinrør og elektrisitet ble fossefallene igjen en viktig innsatsfaktor, men på denne tiden var den nye treforedlingsindustrien blitt viktigere enn sagbrukene.

Fra 1870-tallet kom treforedlingen for fullt. I et tidsrom på vel 20 år ble det bygd seks slike fabrikker ved de fleste fossene. Sagbrukene ved Haugfoss og Kongsfoss ble erstattet med tresliperier, og det ble treforedlingsindustri ved Embretsfoss, Geithusfoss, Ramfoss og Katfoss. Det ble mange nye arbeidsplasser, og skogeierne fikk avsetning på virke som tidligere aldri var nyttet til annet enn ved. I takt med utbyggingen av treforedlingsindustrien vokste også interessen for elektrisk strøm. Allerede i 1884 fikk Drammenselvans papirfabrikker på Geithus elektrisk belysning i sine lokaler. En del hus i nærheten av fabrikkene fikk lys tidlig, noen før århundreskiftet.

Vannfallsrettighetene ble i 1887 lagt til grunneierne. Fossene ble en ettertraktet handelsvare frem til 1906, da kom konsesjonsloven, og det offentlige kunne til en viss grad kontrollere omsetningen. I Modum var mange av de største vannfallene allerede på industriens hender. Gravfoss var kjøpt av Drammen kommune og kraftstasjonen ble bygd i 1903, en av de første i landet. For den lokale elektrisitetsforsyningen var overrettssakfører Hagbart Dedichen i Vikersund en pionér. Han fikk bygd tre kraftverk. Det første kraftverket, som kom i drift i 1907, lå omtrent der sletta til Vesle Vikersundbakken ligger nå. Dette kraftverket ble nedlagt alt i 1917. Spone kraftstasjon ble lagt helt nede ved Bergsjø. Det var i drift til 1937. Teglsteinsbygningen står fortsatt. Dedichens tredje kraftverk var Dyrbak kraftstasjon fra 1913. Samtidig satte han i gang å bygge linjenettet. Modum kommunale Elektrisitetsverk ble dannet i 1913 og overtok i 1915 Spone kraftstasjon med ledningsnettet, og ny kraftstasjon ble bygd. Haugfoss kraftstasjon ble satt i drift i 1938.

## Industri

Modum har en lang industrihistorie, og kan vise til kontinuitet fra gamle verkssamfunn, med kongelige privilegier fra eneveldets tid, til typiske representanter for den industrielle revolusjon og moderne industriutbygging i andre halvdel av 1800-tallet og ut på 1900-tallet.

Hassel jernverks gruver lå i en ås ved gården Hassel, men selve jernverket lå ved gården Daler på Eiker, et par kilometer sør for gruvene. Det var mye skog i dette området, og det trengtes store mengder kull til smelting av jernet. Rester etter gamle kullmiler finnes det mange av i området. Jernverket ble etablert i 1649 og var den gang et av de største jernverk i Norge, og er et av Norges eldste.

Gjennom 17-, 18- og 1900-tallet gikk Modum stadig mer i retning av å bli en industrikommune. Blaafarveværket var en stor gruvebedrift som utvant koboltmalm og brukte det til fremstilling av koboltblått. Det ble grunnlagt av kong Frederik VI i 1776. Blaafarveværket spilte en viktig rolle i norsk handel med bl.a. Danmark, Holland og land i Asia og fikk avgjørende betydning for norsk økonomi i tiden rundt 1814. Bedriften ble overtatt av private eiere i 1821, og fra da til rundt 1850, og spesielt 1830-1840, var verkets storhetstid. Det var da Norges største industribedrift, og dekket 80 % av verdensmarkedet for blåfarve. Etter storhetstiden ble verket drevet med vekslende hell fram til det ble endelig nedlagt i 1898. Det gamle verkssamfunnet var bygd opp etter paternalistiske prinsipper. Rangordningen i verkssamfunnet ble markert ved og avspeilet i plasseringen av ledelsens og arbeidernes boliger. Øverst oppe, i en passende avstand fra arbeidergata, lå direktørboligene. Mellom disse og arbeiderboligene var verkslegen plassert. Verksledelsen bestemte hvem som skulle bo i husene, og når de skulle fraflyttes.

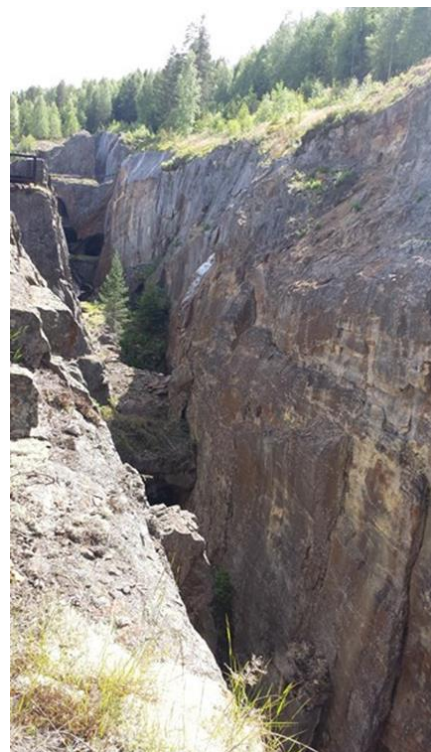
Næringslivet i området resulterte alt på 1700-tallet i en gryende form for arbeiderklasse lenge før industrialiseringen tok fart på midten av 1800-tallet. En del av denne næringsvirksomheten var knyttet til elvene, men også gruvevirksomhet, skogen og andre råvarer la grunnlaget, i tillegg til transport, kroer og vertshus. I tilknytning til disse vokste det frem husmannsplasser. Det var en stor arbeiderbefolkning og i dårlige tider kunne det skorte på både korn og andre varer. Fattigdom var derfor et problem. Veksten i husmannsvesenet er et markant trekk ved det norske samfunnet på 1700-tallet. Noen husmannsplasser hadde jord, andre ikke. I Modum var nesten halvparten av husmennene i 1723 sagbruksfolk.

Da Blaafarveværket ble nedlagt, hadde treforedlingen fått fotfeste i Modum. Det skjedde i årene 1871-95. Først ute var Kongssagene Træsliberi (1871), Embretsfoss Træsliberi (1874) og Eker og Gjethus Papirfabriker (1877), som senere skiftet

navn til Drammenselvens papirfabrikker. I 1890-årene fulgte nye treforedlingsbedrifter etter i Ramfoss, Haugfoss og Katfoss. I det ti-året ble også Westad Armaturfabrik etablert.

Folketallet steg betydelig, til ca. 9000 ved århundreskiftet. Etter 2. verdenskrig ble lampefabrikken T. Røste & Co. etablert og svampefabrikken Kongsfoss Fabrikker A/S. Kongsfoss Fabrikker overtok produksjonslokalene da lampefabrikken flyttet og fortsatte sin drift i Kongssagene fram til 1998.

I det gryende industrisamfunnet oppførte så og si alle bedrifter arbeiderboliger. Det var stor boligmangel, og økonomiske oppgangstider og stor etterspørsel etter arbeidskraft. Ved Kongssagene fantes en del eldre bebyggelse med 16 husmannsplasser som hørte til bruket. Drammenselvens papirfabrikker hadde en noe annerledes bedriftsledelse og -kultur enn de øvrige bedriftene, noe som sannsynligvis var med på å skape en større grad av stabilitet der. Drammenselvens papirfabrikker opprettet, som den eneste av de nye fabrikkene, skole for arbeiderbarna på Susenlund i 1886, og bruksskolen gikk omkring 1900 for å være den beste i bygda.



Figur 12. Blaafarveværkets gruver i Skuterudåsen





*Figur 13 Majorud på Geithus på slutten av 1920-tallet med Drammenselvans papirfabrikker i bakgrunnen. Foto fra Gamle Modum.*

Embretsfoss var den første av de store treforedlingsbedriftene som ble nedlagt utover i 1970- og 80-årene. Drammenselvans papirfabrikker var den siste treforedlingsbedrift i Modum. Alt i 1920 ble det bygget en kraftstasjon ved Kongsfoss, og i 2001 ble det besluttet å bygge en ny kraftstasjon her.

Westad armaturfabrikk ved Sønstebybekken ble startet av ingeniør Daniel Westad, som var bestyrer ved Embretsfoss. Armaturfabrikken var et lite metallstøperi som produserte blant annet stoppventiler, og det var armaturer til vann, damp og gassanlegg. De ble spesielt kjent for sine brannvernsprodukter, blant annet brannhydranten NOR. Westad fikk gullmedaljer for et par av sine oppfinnelser ved en utstilling i Stockholm i 1897 og ved en utstilling i Bergen i 1898.

Magnesittverket på Snarum (Norska Magnesit Aktiebolaget) ble stiftet i 1903. Forekomsten av magnesitt var oppdaget flere tiår tidligere, men det ble ikke igangsatt noen drift, til tross for drivverdige forekomster, og driftsrettigheten ble overdratt til nye interessenter. Magnesitten er svært sjelden. Fabrikbygningen sto ferdig i 1905. Gruvene lå 2 km fra fabrikk. Magnesitten ble formet som teglstein og ble brukt som foring i smelteovner i jern- og stålverksindustrien. I 1931 begynte bedriften også å bryte serpentinstein. I 1959 fikk magnesittverket ny eier og nytt navn, Morud Bruk. Gulvhellene i serpentin i Modum rådhus kommer herfra.

Glomsrudkollen zinkgruver fikk konsesjon i statsråd på drift i 1909. Eiere var en adelslekt fra Øvre-Schlesien, en av Sentral-Europas mest velstående familier. De schlesiske bergverkskonsernene hadde i stor grad bygget opp sin fremstående posisjon på fremstillingen av zink. Selskapet satt med bergverksrettighetene i 20 år uten at driften kom lenger enn til forsøksstadiet.

Vikersunds Uldvarefabrik (senere AS Modum Ullvarefabrikk), ble stiftet i 1909, men firmaet var gammelt. Allerede i 1869 startet et farveri ved Hovdetjern i Vikersund, og bedriften besto foruten

farving av vadmél og garn, av stamping og overskjæring av vadmél. I 1898 ble bedriften utvidet til å omfatte også produksjon av ullgarn. I 1909 ble den nye fabrikkbygningen bygd, og utvidet med veveri med produksjon av forskjellige ullstoffer. Ullvareindustrien hadde sine røtter i lokal håndverkstradisjon, der særlig farveryrket var sterkt representert.

### Jordbruk

Buskerud hovedgård tilhørte kongen etter reformasjonen og gården hadde svære privilegier. Med førsterett på tømmerkjøp kontrollerte fogdene på Buskerud sagbrukene ved både Haugfoss og Kongsfoss. I 1803 hadde Buskerud gård hele 18 husmenn, i tillegg til Sætersberg med 5 plasser. Det store salget av krongods som startet i 1660-årene, kom ikke så mye bondestanden til gode i første omgang. Byborgere og embetsmenn skaffet seg store jord- og skog-gods. Mange av kjøperne kjøpte opp i spekulasjonsøyemed. Da nedgangstider kom, eller ved skifte, ble godset snart spredt videre.



Figur 14. Gulsrud. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Selv om Modum alltid har vært en betydelig jord- og skogbrukskommune, var Modum rundt 1840 ingen typisk landkommune, der folk utelukkende levde av jordbruk i naturalhusholdningens tid. I Modum økte antall bruk sterkt fra 1660-årene til omkring 1800. Flere gårder ble delt, og svært mange ødegårder ble stykket opp, noe som sannsynligvis har sammenheng med spesielt sagbruksindustriens utvikling. Ved slutten av 2.verdenskrig var det ca. 1000 bruk i Modum med mer enn 5 dekar dyrket jord. Det var svært få bruk over 200 dekar. I 1990 var det 52 bruk på mer enn 200 dekar dyrket jord. Det har skjedd en del sammenslåing av bruk. I 1990 var antall bruk over 5 dekar gått ned fra 1000 til 541, mens gjennomsnittlig bruksstørrelse på gårdene hadde gått opp. I de siste årene har utviklingen i landbruket gått mot stadig mindre inntjening, noe som har ført til færre husdyr og leie av jord, samt nedlagte bruk. Uten et aktivt landbruk vil kulturlandskapet gro igjen.



I første halvdel av 1800-tallet ga en rekke nyvinninger i landbruket mulighet til å brødfø en større befolkning enn tidligere. Blant de viktigste var innføring og spredning av poteten samt nye redskaper som jernplog og hjulredskaper. Tidsskillet midt på 1800-tallet blir ofte kalt det store hamskiftet. Da skjedde en overgang fra selvbergingsjordbruk til produksjon for salg. Veksten i byer og tettsteder førte til at flere enn tidligere måtte kjøpe mat i stedet for å produsere den selv. I tillegg førte bedre kommunikasjoner, som nye veier, jernbane og dampskipsruter til at det ble lettere for bøndene å få frem varene til markedet enn tidligere.

Utover på 1800-tallet ble begrensningene på handel og håndverk på landsbygda opphevet, og det ble etablert et stort antall landhandler. Kjøpevarer erstattet mange produkter som tidligere ble laget på gårdene. Mange steder ble mindre jordteiger samlet og innmarka utnyttet bedre enn tidligere. Som følge av utskiftingene ble de gamle fellestunene løst opp og de fleste fikk eget tun. I 1860-årene ble det første meieriet i Modum opprettet. Inntil da hadde bøndene stort sett drevet rent selvforsyningsbruk. Rundt år 1900 var det hele 9 meierier i Modum, i dag er ingen meierier i drift. I 1932 hadde kommunen store jord- og skogeiendommer, som den ble tvunget til å selge pga stor gjeld. Så lenge det var hester og hesteredskaper på gårdene, var bygdesmiene uunnværlige. Kleiv-smeden på Snarum ble nedlagt i 1970 og utstyret gitt til Modum historielag og plassert sammen med bygdemuseets samlinger på Blaafarveværket.

### Samferdsel og tettstedsutvikling

Tidlig på 1600-tallet fantes ingen kjøreveier i Norge, bare rideveier, som ikke hadde endret seg vesentlig siden middelalderen. Funn av sølv i Kongsbergområdet i 1623 skapte et nytt behov for transport, og kongen bestemte at det skulle anlegges en kjørevei fra den nye bergstaden til den nærmeste havnen. I 1624 ble den gamle rideveien utbedret til kjørevei, og fulgte terrenget i mest mulig direkte linje mot bestemmelsesstedet i Haugsund (Hokksund). Dette var landets første kjørevei.



Figur 15. Korketrekkeren på Åmot. Foto: Statens vegvesens arkiv

Omkring 1790 var det bare to hovedveier eller kongeveier i Buskerud og ingen i Modum. Den første veiloven kom i 1824, og fra den tid ble det lagt ned en stor innsats med å bedre veiforholdene. De

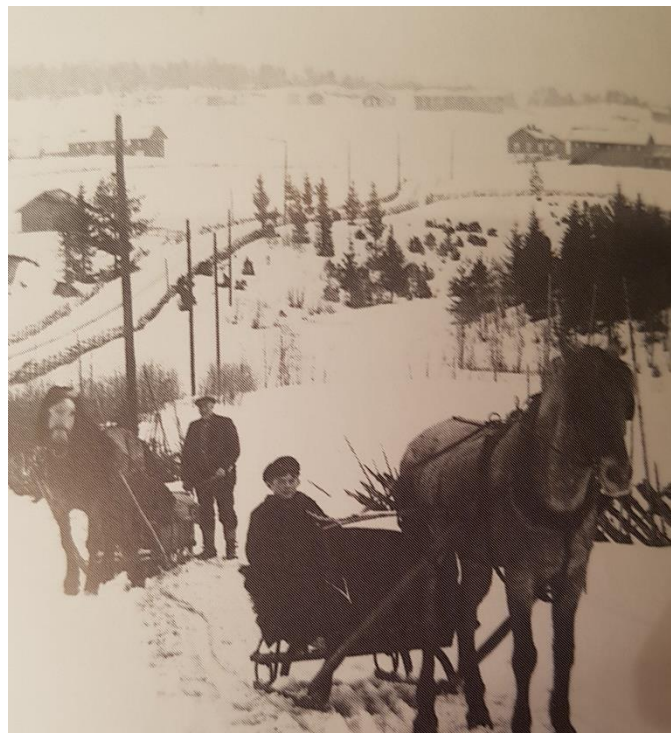
gamle rideveiene ble rustet opp og fikk hovedveistatus, som veien fra Drammen gjennom Eiker og Modum fram til Norderhov. Forbindelsesveien fra Vikersund til Slevika ved Krøderen knyttet sammen hovedveiene Drammen-Bergen og Christiania-Hallingdal. Fra 1860-årene startet også byggingen av bygdeveier. Sigdalsveien ble gjort farbar for vogn fra Åmot til Eggedal i 1820-årene. En omfattende utbedring fra Åmot til Prestfoss ble gjennomført i 1873-97, mens Korketrekkeren ved Åmot stasjon sto ferdig i 1927. I 1912 ble det bygd ny vei og stålfagverksbro ved Stryken. I perioden 1920-1940 gikk Staten inn med øremerkede midler og halvparten av disse gikk til Hallingdalsveien.

Ferjestedene var viktige krysningspunkter i en bygd med tre elver og en innsjø. Bruene fikk enorm betydning for samferdselen i Modum, der omtrent alle bygdelag har elver med bebyggelse på begge sider. I første halvdel av 1800-tallet ble det bygd rundt 40 bruer i Modum. Omkring århundreskiftet 1900 ble de fleste ferjene overflødige.

Fra 1960-årene ble det bygd omkjøringsveier utenom tettstedene, slik som rv.35 fra Vikersund til Åmot, hvor veien ble lagt utenom Åmot, Geithus og Vikersund. Den ble påbegynt i 1972, og siste strekninger ble ferdig i 1976-78.

### Skyssvesenet

Fra gammel tid hadde bøndene plikt til å sørge for fri skyss for kongelige personer og etter hvert også for biskoper på tjenestereiser. Skyssvesenet i Norge går langt tilbake i tid, og ble opphevet ved lov i 1951. I 1663 ble det bestemt at det skulle være skysskifter for hver mil. Flere skysstasjoner drev også gjestgiveri. Fra 1800-tallet ble skysstasjonene offentlige og skulle ha tilskudd til driften av kommunene. I 1851 kom det nye lover om skyssvesenet, og i 1854 ble det bestemt at det bare skulle være tre skysstasjoner med kommunale bidrag i Modum. Disse ble i Åmot, Vikersund og Snarum. Fra 1836 var det gitt åpning for at skysstasjonene skulle skaffe nødvendig overnatting for reisende på lengre turer. Det ble også ordnet slik at skysskarene kunne ta med postsendinger. I tillegg til skyss for personer var ikke minst varetransport til og fra Drammen en stor næring før jernbanen kom i 1872.



Figur 16 Med hest og slede. Foto fra Hæregårdene ved Sysle ca. 1910. Foto: Narve Skarpmoen, Buskerud fylkesfoto.

### Jernbanen

Med et nokså dårlig og lite utbygd veinett på 1800-tallet, ble jernbanestrekningene desto viktigere for både ferdsel og godstransport, og jernbanestasjonene ble viktige knutepunkter. Nærheten til jernbane gjorde at stasjonsområdene ble ettertraktet til boligbygging og det vokste opp små tettsteder rundt stasjonsområdene. Veiene skulle nå knytte jernbanen sammen med spredt bebygde områder, og man så ingen grunn til å bygge veier der det var eller skulle bygges jernbane. Men da bilen kom, stilte den større krav til veiernes utforming og mange av de eldre veiene hadde en

standard som ikke tilfredstilte bilens krav. I 1866 ble den første strekningen av Randsfjordbanen åpnet. Den var den femte jernbanestrekningen i landet. Smålenene (Østfoldbanen) fikk ikke jernbane før i 1879. Da tremasse-industrien fikk sitt gjennombrudd, hadde området et velfungerende jernbanenett.



Figur 17 Vikersund stasjon. Foto: Wilse, Norsk folkemuseum

Vikersund stasjon ble opprettet i 1866, og ble i 1974 nedgradert til fjernstyrt stasjon. Stasjonene på Åmot, Geithus og Vikersund ble nedlagt i 2004. Georg Andreas Bull tegnet stasjonsbygningene både i Vikersund og på Åmot. Randsfjordbanen gjorde slutt på fløtingen av planker og bord. Allerede på 1920-tallet økte tømmertransporten med jernbane, og på 1950-tallet tok biltransporten mer og mer over. Fløtinga i Drammensvassdraget ble lagt ned på 1960-tallet. Da hadde tømmertrafikken på elva vart i mer enn 500 år.

Krøderbanen kom i 1872. Den er 26 km lang og går fra Vikersund til Krøderen. Tømmertransport fra Hallingdal til Drammen var banens viktigste inntektskilde. Da strekningen Voss-Gulsvik på Bergensbanen ble tatt i bruk i 1908 var det svært stor trafikk på Krøderbanen, men etter at Bergensbanen åpnet til Hønefoss og Oslo i 1909 var det kun lokaltrafikk på Krøderbanen. Passasjertrafikken ble lagt ned i 1958, men godstrafikk fortsatte til 1985. Stasjonsområdet på endestasjonen Krøderen er fredet sammen med ca. 2,6 kilometer av banen. I tillegg til endestasjonene er det stasjoner på Snarum, Sysle og Kløftefoss. Krøderbanen er i dag museumsjernbane.



## Tettstedsutvikling

Da jernbanen kom til Modum, var Modum hovedsakelig ei jord- og skogbruksbygd, selv om det hadde vært sagbruksdrift siden 1500-tallet. Blaafarveværket var over storhetstiden, og de store treforedlingsbedriftene var ennå ikke etablert. Elvene var viktige transportveier. Med jernbanen ble det enkle transportmuligheter til utskipningshavnen i Drammen. Både bosettingen og industrien fikk sitt tyngdepunkt rundt jernbanen og stasjonene. Jernbanen var også et viktig levebrød, og bare på Vikersund stasjon var det i 1950-årene ansatt 15-20 mann. Stasjonen var heldøgnsbetjent, og hver dag kom det fulle godsvogner til pakkhuset. Jernbanens betydning kan neppe overdrives. Jernbanen revolusjonerte samferdselen og bosettingsmønsteret. Det vokste opp tettsteder rundt de mange stasjonene, såkalte stasjonsbyer. På Snarum flyttet bygdas tyngdepunkt seg fra det gamle sentrum rundt kirken og Prestgarden til stasjonsområdet, hvor det kom butikker og boliger.

De gamle kornmagasinene var på mange måter forløperen for sparebankene. Da Blaafarveværket ble startet på slutten av 1700-tallet, ble Modum en betydelig industrikommune med mye handelsvirksomhet. Handelsmannen Niels Wigersund tok opp spørsmålet om en sparebank i bygda. Modum sparebank ble stiftet i 1841, og var den 4. sparebanken i Buskerud og nr. 29 på landsbasis. Bankens virksomhet begynte på Nymoens skole på Haugfoss og etter hvert vekselvis på Nymoens og Vikersund gård (det senere kommunehuset). I tettstedene vokste handelen fra landhandlere til ulike typer av spesialbutikker som manufaktur og bokhandel. Fra 1990-årene har mange butikker forsvunnet, og kjøpesentre, hvor flere butikker er samlet under ett tak, har i stor grad tatt over.



Figur 18 Snarum stasjon like etter Krøderbanens åpning. Foto: Norsk jernbanehistorie.

## Helse

I 1857 startet H.A Thaulow, som var lege på Blaafarveværket, sitt badesanatorium på Bademoene vest for Vikersund. I henhold til legenden skal kong Olav Haraldsson, den senere Olav den hellige, en gang rundt år 990 ha ridd over moene. Der hvor hesten stoppet og sparket i bakken skal det ha sprunget fram en kilde som var jernholdig og helsebringende. Kurstedet St. Olavs Bad hadde kjente gjester som Henrik Ibsen, Edvard Munch, Aasmund O. Vinje og Prins Carl. I dag er Modum Bad-Gordon Johnsens stiftelse en landsdekkende institusjon for behandling av psykiske lidelser.

Opprinnelsen til selve kurbadene og deres behandlingsmetoder går 4000 år tilbake i tid, til antikkens Hellas og de minoiske kulturer, hvor Asklepios var legekunstens gud. Til ære for ham, ble spesielle templer kalt asklepieion. Et slikt ble gjerne bygget i nærheten av varme, mineralholdige kilder, og prestene der ble i praksis sett på som badeleger, og mange av dem var opptatt av vannkurer. Massasje, bad og sunnhetssøvn ble sett på som svært viktig. I dag regner man med at disse templene også var et direkte forbilde for de senere så berømte romerske badene. Men det var først på 1700-tallet at kurbadstradisjonene kom til Nord-Europa. Behandlingen skulle øke kroppens metabolisme. Lysstråler, vannbad og frisk luft påvirker kroppens kjemiske reaksjoner og får sirkulasjonen i gang. Heten fra varme pakninger og bad påvirker kroppen til å starte sin egen renselse, myke opp stive muskler og får svetten i gang. Frisk luft og lys motiverer kroppen til å skape sin egen sunnhet.



Figur 19 Modum Bad. Foto: Midt-Buskerud bibliotek

De gode klimatiske forholdene gjorde at Modum Bad ble etterfulgt av andre institusjoner, som Modum helseheim (Vikersund Kurbad). Dr. Hans Haavik kjøpte i 1915 Vestre Viker gård ved Vikersund og stiftet Modum Helseheim i 1918. «Vann, lys og luft og et godt kosthold ordner det meste!», sa Dr. Haavik. Problemet var at det var få bygninger på eiendommen, og ingen av dem passet noe særlig som internat for pasienter med reumatisme og gikt. Modumheimen er kommunens sykehjem, med ca. 80 plasser fordelt på fem avdelinger. Første byggetrinn sto ferdig i 1957. Første byggetrinn i utbygging av nytt sykehjem skal stå ferdig i 2017.

Det første organiserte arbeid for vanføresaken ble satt i gang i 1892, Sophies Minde i Kristiania. Modum vanførelag ble stiftet i 1926. Det første pleiehjemmet for vanføre som ikke kunne klare seg selv, ble åpnet i 1948, i en tidligere privatbolig. Modum var tidlig ute for å skaffe arbeidsplasser for vanføre, og fra 1942 ble det startet både veveri og snekkeri. I 1954 sto både nytt industribygg og internat ferdig på Geithus. Internatet var i bruk frem til 1991, da det ble bygd om til boligkompleks.

Buskerud vanførelag drev også et pleiehjem på Geithus, og driften ble gradvis overtatt av det offentlige. Allerede i 1957 ble Buskerud vanførehjem (Vanførehjemmet) utvidet og ble ytterligere påbygd i 1976 og 1978. Navnet ble senere endret til Buskerud Rehabiliteringssenter, som ble nedlagt i 2004.

## Utdanning

Da omgangsskolen kom i gang rundt 1750, ble fjerdingene delt i skoleroder. I middelalderen var det vanlig å dele administrative distrikter inn i fjerdinge, og en rode var den minste administrative inndelingen i en kommune. Landsskoleloven av 1860 påbød fastskole som normalordning, med faste skolehus og skolekretser. I loven om folkeskolen fra 1889 ble det påbudt med en todeling av aldersgruppene, småskolen (7-10 år) og storskolen (10-14 år).

I 1789 ble det ved kongelig resolusjon bestemt at det skulle opprettes to skoler ved Blaafarveværket, med en lærer på hver skole. Det skulle anskaffes det nye testamentet, en bibel og en huspostil. Til barna skulle det kjøpes inn ABC-bøker, katekismer, forklaringer og evangeliebøker. Materiell til skriving og regning måtte skolene skaffe selv. Barna ved Blaafarveværket fikk et bedre undervisnings-tilbud enn andre barn på landsbygda. De fikk for det første fikk et fast skolehus med regelmessig undervisning, og for det andre fikk de sine egne bøker. Vanligvis måtte landsens barn nøye seg med å se på de få bøkene læreren hadde med seg. I omgangsskolen ble derfor lærerens stemme det viktigste middel i kunnskaps-spredningen.

I 1810 ble Blaafarveværkets skole forbedret, og i tillegg til geografi skulle det undervises i naturfag, sang og helse- og sunnhetsforhold. Læreren ved skolen hadde en eventyrlig høy lønn, og det forteller sitt om de ambisjoner embetsmennene hadde for skolevesenet. Verksskolene var i første rekke beregnet på verksarbeidernes barn, både gutter og jenter, selv om barn fra bondesamfunnet også kunne søke seg dit om de hadde anledning til å betale. Drammenselvans papirfabrikker opprettet, som den eneste av de nye fabrikkene, skole for arbeiderbarna. Fabrikkkolene besto til nye Stalsberg skole sto ferdig i 1923. Den var da en av landets mest moderne skoler.

Etter hvert som Vikersund vokste frem som tettsted, ble det i 1879 opprettet en egen skolekrets for Vikersund, og i 1881 sto nytt skolehus ferdig. Kvinnelige lærere var nå på vei inn i det norske skolevesenet. Etter 2.verdenskrigen hadde kommunen kun en stor og moderne skole. Stalsberg skole er tegnet av arkitekt Henrik Nissen, og den skapte stor oppsikt utover landet på grunn av sin størrelse og flotte utstyr. I 1951 ble ny stor skole tatt i bruk i Vikersund. Den skulle romme både realskole, framhaldsskole og 7-årig folkeskole. Enger skole på Åmot er fra 1954. I 1962 hadde Modum 18 folkeskoler, toårig frivillig framhaldsskole og realskole. De 25 skolekretsene fra 1930-årene ble redusert til 5: Buskerud, Enger, Stalsberg, Sysle og Vikersund. Ny Sysle skole sto ferdig i 1965, og i 1969 ny barneskole i Vikersund, og Søndre Modum ungdomsskole i 1971. Modum fikk sin videregående skole i 1982: Rosthaug, med flere avdelinger. I 1910 kjøpte Buskerud Amt det gamle Buskerudgodset til landbruksskole. Høsten 2004 ble landbruksskolen en avdeling av Rosthaug videregående skole på Åmot.



## Utvalgte enkeltbygninger

Det er ikke mulig av plasshensyn å presentere alle verneverdige kulturminner. Det finnes en mengde ulike bygningstyper, og under kulturmiljøene omtales flere ulike bygninger. Kulturmiljøene omfatter de fleste bygningstyper, fra offentlige bygninger som skoler, kirker, jernbanestasjoner, kraftstasjoner og forsamlingshus, til ulike typer av bolighus fra flere perioder og stilarter, og jordbruksbygninger av ulike slag, som stabbur og driftsbygninger som låve, fjøs, sommerfjøs, vedskjul og bryggerhus.

På de nærmeste sidene vises 18 enkeltbygninger med svært høy verneverdi, som ikke inngår i kulturmiljøene. Til slutt en tabell over disse, samt tabell over fredete bygninger i Modum kommune.



*Stalsberg skole på Geithus var en av landets mest moderne skoler da den sto ferdig i 1923. Den er tegnet av arkitekt Henrik Nissen, og skapte stor oppsikt utover landet på grunn av sin størrelse og flotte utstyr. Det var 10 klasseværelser, gymnastikksal, andre spesialrom og vaktmesterbolig. Arkitekturen speiler husets status og er typisk for 1900-tallets nybarokk. Karakteristisk helvalmet tak, her med en liten svai ved takfoten, og rikt profilerte overstykker ved inngangene med muslingskallmotiv som hviler på svulstige konsoller.*



*Dortheastua på Sysle er en fin representant for de eldste og minste stuebygningene i Modum. Huset skal være fra 1700-tallet og et av de eldste på Røste. Den er en klassisk treromsstue der kjøkkenet er avdelt med en liten gang og stua utgjør halve huset. Huset ligger ved Røsteveien, ved et bevart parti av en eldre veistrekning avlastet av den nyere Krøderveien.*



*Våningshuset på Mælum på Åmot skal være bygd i 1707, ombygd i 1762. Det ble fredet i 1923. Sorenskriver Otto Darjes kjøpte gården i 1759. Han tilhørte den rike kretsen av borgere med forbindelse til Christiania. Han bygde om den eldre hovedbygningen i perioden 1762-1765, etter tegning av sin gode venn James Collett på Bogstad. Den såkalte Bacchuspokalen fra Nøstetangen, som viser et opptog av mytologiske naturvesener fra Bogstad i Sørkedalen via Mælum til Buskerud gård, ble trolig bestilt til denne anledningen. Gården ble i 1790 overtatt av sønnen Peter Resen Darjes (f. 1757), og i 1828 av hans svoger Auen Gregersen (f. 1803), den første ordføreren i Modum.*



*Bolighuset Heiberg på Snarum fra 1903 i dragestil med noe sveitserstilpreg. Den er sjelden. Det er konge (spir) på alle fire gavler. Boligen Solheim på Sysle til høyre er fra 1914, men verandaen til venstre er påbygd i 1926. Bygningene bærer preg av sveitserstil og jugendstil. Begge husene har originale detaljer og er svært godt bevart.*





*Bolighusene Furuholm på Sysle og Sandstad i Vikersund er begge en blanding av sveitserstil, jugendstil og dragestil. Bygningene har originale detaljer og er svært godt bevart.*

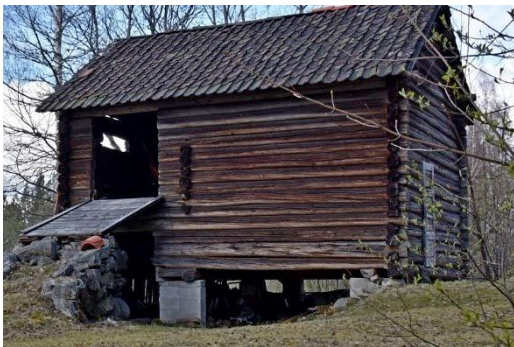


*I Modum er sveitserstilen dominerende, muligens med Modum Bad som forbilde. I tillegg til mange nye bygninger i sveitserstil fra slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, er svært mange eldre våningshus bygd om i sveitserstil. Våningshuset på Flannum ved Vikersund fra 1870 er et godt eksempel på sveitserstilen, med autentiske detaljer, og ikke minst fargesetting. I dag er de fleste sveitserhus malt helt hvite, mens man i samtiden gjerne framhevet bærende elementer og listverk i en mørkere tone.*





*Uthusbygninger, spesielt innen landbruket, finnes i et bredt spekter av typer, som gjerne avspeiler bruksområdene. Tidligere var det vanlig med spesialiserte bygninger, frem til enhetslåven kom i 1870-årene, og samlet de fleste funksjoner i en bygning. I tillegg til enhetslåven fantes det som regel bryggerhus og stabbur på de fleste gårder. På stabburet ble maten oppbevart. Stabburene er stort sett bygd over samme lest gjennom flere hundre år, selv om det finnes ulike typer og varianter. Vi har stabbur fra 1500-1600-1700-1800 og 1900-tallet som er ganske like i type og form. Bakkestuen smie på Drolsum t.v. skal være fra 1642, og er en av de eldste bygningene i Modum. Her finnes også smieutstyr som esse og belg. T.h. smie fra 1700-tallet på Olafsbye på Snarum. Slike gamle smier er sjeldne.*



*T.v Låve*

*på husmannsplassen Bergom på Åmot. Slike små to-roms tømmerlåver med treskelåve og kun ett la, er typiske for husmannsplasser og småbruk. Den er udatert, men kan som type godt være svært gammel. Før sto låven i rekke med et tømmerfjøs, som var dårlig og nå er revet. T.h. Driftsbygning på Brones ved Vikersund fra 1899. En typisk enhetslåve i sveitserstil av den større typen, med stort teglsteinsfjøs med liseneforstøtning i vegg, forseggjorte gesimser av utforet teglstein og fine stikkbuekanter over vinduene. Dessuten kraftig gjødselskjeller av gråstein. Overbygningen har intakte lufteluker, kjørebri fra tunet og sveitsertak. Den er svært autentisk og en fin representant for enhetslåven etter hamskiftet.*



*To svært sjeldne bygninger fra slutten av 1700-tallet, t.v. lysthuset på Øvre Sønsteby på Sønsteby, t.h. vannposthuset på Mælum på Åmot.*





*Eldste del av driftsbygningen på Pladsen under Kaldaker på Stalsberg skal være bygd før 1700, men den skal være bygd om flere ganger. Hoveddelen har form som en klassisk treromslåve. Ved registreringen i 1991 var det innredet fjøs i rommet til venstre for treskelåven, slik at den framstår som en liten enhetslåve. På hver side er do og garasje bygd til.*



*Stabburet på Gustad ved Stalsberg t.v. skal være bygd rundt 1650. Loftsetasjen krager en stokkebreidd ut, men ellers er det typisk for den mest vanlige stabburstypen i Modum. Stabburet t.h. står på Skretteberg på Sysle. Det skal være fra 1745, men ble flyttet til dette tunet ca. 1890. Trolig fikk det da sveitserstilpreget det har i dag. Det er nylig restaurert, med klokketårn og ny «gammel» krum tegl på taket.*



*Stabburet på Flannum ved Vikersund fra begynnelsen av 1800-tallet er typisk for de litt større gårdene. Det har to rom i hver etasje med gjennomgående skillevegg i tømmer. Ellers følger det mønsteret for tradisjonelle stabbur i Modum.*

## Enkelbygninger med svært høy verdi.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160435151		43/49	Stalsbergvn 24	Stalsberg skole	Skole	1923	Svært høy
160520639	06230404029	73/35	Røsteveien 145	Dortheastua	Våningshus	1700-tallet	Svært høy
160441798	06230112012	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Våningshus	1717/1765	Svært høy
160455853	160455853	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Vannpost	4.kv. 1700-tallet	Svært høy
160432985	06230204012	32/2	Heggenvn. 482	Sønsteby	Lysthus	4.kv. 1700-tallet	Svært høy
160494735	06230402063	109/31	Bakkestuvn64	Bakkestuen	Smie	Trolig 1642	Svært høy
160469633	06230208005	87/5	Brunesvn. 100	Brones	Driftsbygning	4. kv. 1800-tallet	Svært høy
160514329	06230309025	95/38	Jarevn. 3	Sandstad	Bolighus	1.kv. 1900-tallet	Svært høy
160486570	06230404061	74/34	Syslevn. 25	Furuholm	Bolighus	1905	Svært høy
160486651	06230404058	74/28	Syslevn. 24	Solheim	Bolighus	1914	Svært høy
160511311	06230407052	156/16	Hilsenvn.5	Heiberg	Bolighus	1903	Svært høy
160446196	06230202005	47/2	Gusstadvn. 41	Gusstad	Stabbur	Ca. 1650	Svært høy
160443143	06230202009	45/46	Kalaker-stubben 3	Pladsen	Driftsbygning	4.kv. 1600-tallet	Svært høy
160519797	06230407087	161/12	Krødervn. 1060	Olafsbye	Smie	1700-tallet	Svært høy
160488433	06230403013	79/11	Flannums-vn. 34	Flannum	Våningshus	1870	Svært høy
160425539	06230112021	52/177	Melumvn. 91	Bergom	Låve	1800-tallet	Svært høy
160488514	06230403011	79/1	Flannums-vn. 12	Flannum	Stabbur	1810	Svært høy
160523697	06230404012	72/9	Skrettebergvn. 42	Skretteberg	Stabbur	1745	Svært høy

## Fredete bygninger i Modum

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Status
160403292	06230105023	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarveværk	Glasshytte	1779	Vedtaksfredet
160403284	06230105024	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarveværk	Smie	4. kv. 1700-tallet	Vedtaksfredet
160403322	0623-0105-030	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarveværk	Arsenikk-tårn	4. kv. 1700-tallet	Vedtaksfredet
160403276	06230105026	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarveværk	Uthus	Før 1780	Vedtaksfredet
160403284	0623-0105-025	128/121	Koboltveien 11	Modum Blaafarveværk	Bødtkerverksted	4. kv. 1700-tallet	Vedtaksfredet
160475595	86536-1	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Hovedbygning	1700-tallet	Vedtaksfredet
160475587	86536-2	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Forpakterbolig	1760	Vedtaksfredet
160475560	86536-3	28/1	Gamle Kirkevei 155	Heggen preste-gård	Stabbur	1700-tallet	Vedtaksfredet
160475617	06230205046	28/1	Gamle Kirkevei 160	Heggen kirke	Kirke	Middelalder	Autom. fredet
160441798	06230112012	52/1	Melumvn. 45	Mælum	Hovedbygning	1707	Vedtaksfredet

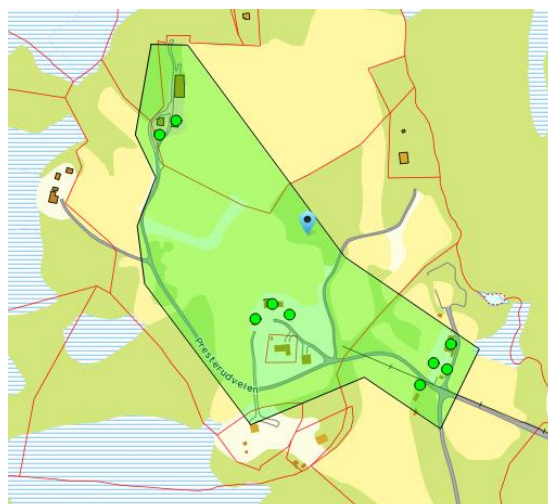


## Kulturmiljøene

### Presterud kulturmiljø, Drolsum

Tre gårdsbruk under Presterud, som ligger inne på østre del av Holleia, omkranset av skog, og danner en liten jordbruksenklave her med skog rundt på alle kanter. Perifert jordbrukslandskap.

**Høy verdi:** Et av Modums eldste stabbur fra første halvdel av 1600-tallet, en klassisk to-roms stue fra 1700, et helt tun med bygninger fra 1745 samt et sommerfjøs, og et tun med klassiske tømmerbygninger fra tidlig 1800-tallet. Bygningene er lite endret og gir et godt bilde av gårdsbruk før det store hamskiftet i jordbruket.



### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet strekker seg fra Nordre via Mellom til Østre Presterud, på nordsiden av Presterudveien. Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare deler av innmarka som naturlig avgrensning i landskapet for å styrke opplevelsen av kulturminnene.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Presterud ligger under Øderud, som er utskilt fra fullgården Rud, og var opprinnelig et bruk under Aamot. I 1667 var Åmot fullgård, men ble i 1661 lagt inn under Øderud. Presterud var i 1803 plassert under Øderud, som da var halvgård. Presterud lå så høyt og langt til skogs at det i matrikkelen for 1803 er notert at kornet som oftest frøs bort på disse plassene. Så vel Øderud som Presterud var i 1528 krongods, og halvt bondegods helt frem til ca. 1723. Brukene 11-15 er deler av det opprinnelige Presterud, som i 1783 ble solgt på auksjon, og etter det begynte delingen av bruket.



*På Presterud Nordre (bruk 13) skal stabburet være fra begynnelsen av 1600-tallet, og kan dermed være automatisk fredet. Dette er en typisk stabburstype for området, rettvegget og med en utkraging for loftsetasjen ved inngangen. Våningshuset er bygd i 1771 og besto opprinnelig av to rom. I 1875 ble det bygd på et rom. Bryggerhus/skjul er fra 1901 og låven er fra 1967.*



Presterud Mellom (bruk 12 og 23) har to våningshus, det eldste våningshuset fra 1800-1807, mens det nyeste er fra 1978. Det gamle våningshuset fikk nytt tak og lenger takskjegg i 1930-årene. Vinduene er skiftet og den ene pipen er fjernet. Tømmerlåven er fra 1828, og fjøset fra 1910, og er en typisk representant for den sammensatte driftsbygningen før enhetslåven. Stabburet skal være fra begynnelsen av 1800-tallet.



På Presterud Østre (bruk 11 og 25) skal både våningshus, driftsbygning, med tømmerlåve, stabbur og sommerfjøs være fra 1745. Sommerfjøset, som ligger på andre siden av veien, kan være noe yngre. Våningshuset har fått nytt tak og veggene er kledd med panel. Drifts-bygningen er påbygd på 1900-tallet og sommerfjøset fikk nytt tak på slutten av 1900-tallet. I tillegg er det kommet et nyere bygg midt på tunet, og stabburet er flyttet internt på tunet.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160492333	06230402092	108/13	Presterudvn.169	Presterud nordre	Stabbur	1.halvdel 1600-tallet	Svært høy
160492341	06230402091	108/13	Presterudvn.169	Presterud nordre	Våningshus	1771	Middels
160493046	06230402095	108/12	Presterudvn.125	Presterud mellom	Våningshus	1807	Høy
160493038	06230402096	108/12	Presterudvn.125	Presterud mellom	Driftsbygning	1828	Høy
160493054	06230402097	108/12	Presterudvn.125	Presterud mellom	Stabbur	1.kvartal 1800-tallet	Høy
160493119	06230402100	108/11	Presterudvn.109	Presterud østre	Sommerfjøs	1745	Høy
160493097	06230402098	108/11	Presterudvn.109	Presterud østre	Våningshus	1745	Høy
160493127	06230402101	108/11	Presterudvn.109	Presterud østre	Driftsbygning	1745	Høy
160493100	06230402099	108/11	Presterudvn.109	Presterud østre	Stabbur	1745	Høy



## Sponesaga og Sponeviken kulturmiljø, Heggen

Sammensatt miljø med småbruk fra midten av 1800-tallet og kraftverk fra begynnelsen av 1900-tallet. Beliggende på en liten kolle, med dyrket mark på flaten i sør, ved Sponebekken ned mot Bergsjø.

**Svært høy verdi:** Sponesaga har både en interessant historie og et særdeles velbevart tun, nærmest helt urørt av 1900-tallets endringer i byggeskikken. Sponesaga framstår i dag som et svært godt eksempel på vanlig bebyggelse på mindre bruk fram til midten av 1800-tallet. Spone kraftverk var et av de første som ble bygd beregnet på allmenn bruk for bygdas innbyggere. Det lille kraftverket fra 1915 innledet en ny epoke for det lokale næringslivets og lokalsamfunnets tilgang på energi. Det markerer strømforsyningen for allmennheten som et offentlig anliggende og er en viktig del av fellesskapets historie.



### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet omfatter hele eiendommen Sponesaga inkludert innmarka, samt kraftstasjonen, som ligger ved innmarkas ytterkant ved Bergsjø.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Sponesaga er skilt ut fra Spone, som betyr gresslette. I skriftlige kilder fra 1528 er nevnt ei sag som tilhørte Spone. I 1661 var det både ei lita bekkesag og ei kvern til husbruk. I 1849 blir Sponesaga med halve vannfallet solgt til distriktslege Heinrich Arnold Thaulow, grunnleggeren av Modum Bad. I 1892 kjøpte Andreas Olsen Presterud eiendommen. Hans kone var Anne Skredsvig, søster til maleren Christian Skredsvig, som var mye her på Sponesaga. For den lokale elektrisitetsforsyningen var overrettssakfører Hagbart Dedichen i Vikersund en pionér. Han kjøpte vannfallsrettighetene i Sponebekken i 1907, anla flere dammer og bygde to kraftstasjoner. Det første i 1907 ved Sponebekken og det andre ved Bergsjø. Modum kommunale Elektricitetsverk (etablert 1913) overtok kraftverket i 1915 og drev det til ny kraftstasjon ved Haugfoss kom i drift i 1938. Rørgata i åsen ble da solgt.



*Våningshuset antas å være fra 1600-tallet. Uthuset består av en tradisjonell tredelt tømmerlåve sammenbygd med et*



lavere tømmerfjøs og stall. Låve og fjøs er delvis kledd med gammelt tømmermannspanel med smidde spiker, og delvis står de med upanelte tømmervegger. Låven har flyttemerker og skal være flyttet fra en annen gård, men en vet ikke når eller hvorfra. Låven skal ifølge SEFRAK være fra 1766, men kan være eldre. Bryggerhuset er i tømmer, med to upanelte vegger. Det skal være fra begynnelsen av 1800-tallet. Det toetasjes tømmerstabburet er upanelt, og skal være fra slutten av 1500-tallet, og kan være automatisk fredet (se foto på forsiden). I likhet med mange andre flatbygdsstabbur stikker annetasjen litt fram, det samme gjør langveggene nede, noe som beskytter inngangsdøra.

Spone kraftverk skal være bygd noe før 1913 og er bygd i tegl. Det er et fint eksempel på de tidlige, små kraftverkene som det var flere av i kommunen.



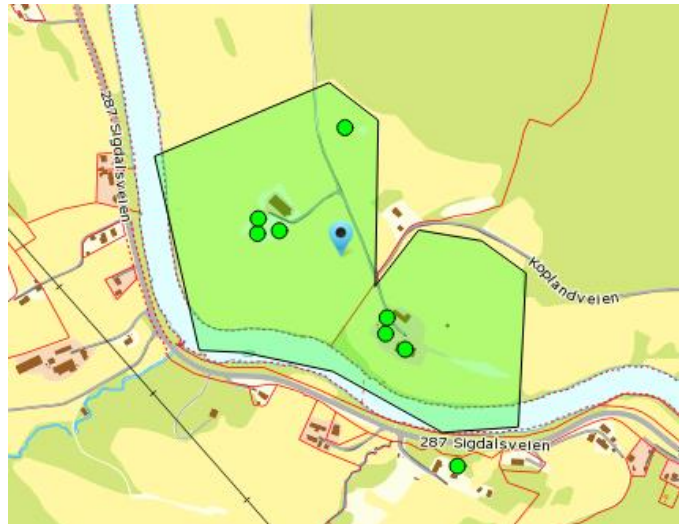
Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160474963	06230205017	29/9	Heggenvn. 297	Sponesaga	Stabbur	4.kvartal 1500-tallet	Svært høy
160474955	06230205016	29/9	Heggenvn. 297	Sponesaga	Våningshus	1600-tallet	Svært høy
160474971	06230205018 06230205019	29/9	Heggenvn. 297	Sponesaga	Fjøs og låve	1766	Høy
160434708	06230205020	29/9	Heggenvn. 297	Sponesaga	Bryggerhus	1.kvartal 1800-tallet	Høy
160434694		29/14	Heggenvn. 293	Sponeviken	Kraftverk	1915	Høy



## Kopland kulturmiljø, Simostranda

Gårdsmiljø beliggende ved Simoa, på moen øst for elven, og innenfor området regulert til hensynssone kulturlandskap ved gjeldene kommunedelplan.

**Høy verdi:** De to tuna på Kopland gir et representativt bilde av bygningsmiljøet på litt større bruk etter hamskiftet. Begge tun er tilnærmet komplette med typiske hus. Sommerfjøset mot skogbrynet er relativt sjeldent og dokumenterer tidligere bruksformer på en tydelig måte. De to tuna gir et tidsenhetlig bilde av byggeskikken i sveitserstilperioden. Driftsbygningene fra tidlig 1900-tallet har fornyet fjøsdelene, men har begge hovedformene intakt. De to tuna inngår i et enhetlig og vakkert gårdslandskap ved Simoa.



### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet avgrenses naturlig av Simoa i sørvest, og den naturlige forhøyningen det ligger på.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Navnet Kopland kommer fra det gammelnorske koppr, som betyr rundaktig haug eller halvkuleformet forhøyning. Gården ble krongods umiddelbart før 1600, og fortsatte etter 1600 som halvt krongods og halvt bondegods. Gården ble delt i to først i 1851. Kart fra 1860 indikerer samme beliggenhet som i dag. Husmannsplassen Skredderud ligger inntil skogkanten nordøst for Kopland søndre, ved Overnveien.



Våningshuset på Kopland søndre (bruk 1) fremstår som et sveitserstilhus, men skal opprinnelig ha vært en tømmerstue, som ble påbygd 2.etg. og kledd i 1901-07. Driftsbygningen er fra 1897. Fjøsdelen er fornyet.



Stabburet på Kopland søndre er trolig fra 1800-tallet, og flyttet hit før 1906. Stabburet på Kopland nordre er opprinnelig fra 1800-tallet, påbygd ca. 1910-20. Det har en spesiell form med inngang på langsiden, med gang og et rom på hver side. Det er kun to stabbur i Modum av denne typen.



Våningshuset på Kopland nordre (bruk 2) fikk sitt nåværende utseende i 1925. Det var opprinnelig en tømmerstue, trolig fra 1851, da gården ble delt og dette tunet opprettet. Bryggerhuset fra ca. 1909, og er spesielt pga. størrelse og byggemåte, mens låven er fra 1912. Også her er fjøsdelen fornyet.



Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160402164	06230104003	114/1	Koplandvn. 102	Kopland søndre	Driftsbygning	1897	Middels
160402105	06230104001	114/1	Koplandvn. 102	Kopland søndre	Våningshus	1901	Middels
160402113	06230104002	114/1	Koplandvn. 102	Kopland søndre	Stabbur	1800-tallet	Høy
160399805	06230104004	114/2	Koplandvn. 120	Kopland nordre	Våningshus	1851/1925	Middels
160399775	06230104005	114/2	Koplandvn. 120	Kopland nordre	Stabbur	1800-tallet	Høy
160399791		114/2	Koplandvn. 120	Kopland nordre	Driftsbygning	1912	Middels
160399767	06230104007	114/2	Koplandvn. 120	Kopland nordre	Sommerfjøs	1800-tallet	Høy
160399783	06230104006	114/2	Koplandvn.120	Kopland nordre	Bryggerhus	1909	Høy



## Austadhaugen kulturmiljø, Vikersund

Husmannsplass beliggende oppe i den nordvestvendte åssiden over Vikersund.

**Svært høy verdi:** Austadhaugen (også kalt Haugen) er en godt bevart representant for de minste husmannsplassene i lia over Vikersund. Bebyggelse og beliggenhet er typisk og dokumenterer det gamle gårdslandskapets sosiale bosettingsmønster. Husene er i god stand, med høy autentisitet og jordveien er holdt åpen. Det er i dag en sjelden situasjon for denne kategorien kulturminner, der store endringer og påbygg av små hus, eller fraflytting og gjengroing er det vanlige. Det gjelder også de fleste av plassene i denne lia. Austadhaugen er et eksempel på plasser som er bevart med intakt miljø fordi de holdes i hevd som feriesteder.

### Kulturmiljøets avgrensning

Husmannsplassen har en naturlig avgrensning med skog rundt på alle kanter, og med vid utsikt.



Utsnitt av rektangelkart fra 1826



Våningshuset er en klassisk to-roms stue, trolig fra slutten av 1800-tallet.

## Kulturhistorisk bakgrunn

Austadhaugen var en av flere husmannsplasser under Austad. Ved folketellingen i 1875 bodde en husmann med kone og fire sønner her. Plassen er tegnet inn på rektangelkart fra 1826. Plassen ligger på en et litt slakere parti i brattlendt terreng over gården. I tunet står det to hus, en liten toroms tømmerstue og en liten sammensatt driftsbygning, også i tømmer. Stuebygningen er antatt fra slutten av 1800-tallet, låven går for å være gammel. Driftsbygningen er av tradisjonell sammensatt type med låve og fjøs på rekke. Et tilflyttet bryggerhus er siden bygd til låven i vinkel og skriver seg nok fra tida da plassen ble tatt i bruk som sommersted. Hovedtrekkene til den opprinnelige uthusrekka er likevel klart leselig. I samme sjiktet opp under åsen mellom Vike og Åmot lå et belte med husmannsplasser under forskjellige gårder nede i bygda. Disse utgjør også i dag et karakteristisk miljø, men husene er av mer varierende antikvarisk verdi.



*Våningshuset er en klassisk to-roms stue, trolig fra slutten av 1800-tallet. Driftsbygningen fra 1800-tallet har fått et påbygg i nordøst, et bryggerhus som er flyttet hit fra Austad.*

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160509473	06230304020	26/31	Austadseterveien 32	Austadhaugen	Våningshus	1800-tallet	Svært høy
160509465	06230304021	26/31	Austadseterveien 32	Austadhaugen	Driftsbygning	1800-tallet	Svært høy

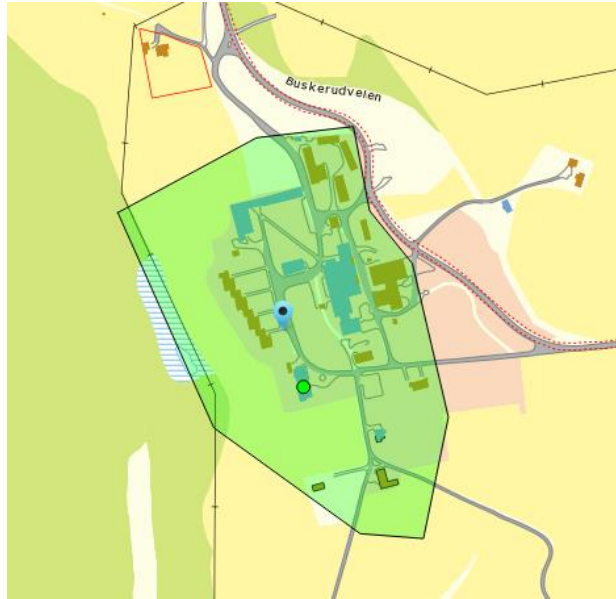


## Buskerud kulturmiljø, Nykirke

Buskerud hovedgård – landbruksskole og videregående skole. Beliggende på en stor flate vest for Drammenselven, grensende til åsen i vest.

**Svært høy verdi:** Buskerud fylke er det eneste i landet som har fått navnet etter en gård, Buskerud Hovedgård. Gårdens historie er særegen og knyttet til Collettfamilien. I 1910 kjøpte Buskerud Amt det gamle Buskerudgodset til landbruksskole. Landbruksskolene representerer den første skolebaserte yrkesopplæringen i Norge, og fikk stor betydning. Bygninger fra ulike tidsperioder viser utviklingen av

landbruksskolene, med bl.a. internat for elevene. De eldste skolebygningene har en stil som spiller opp mot den gamle hovedbygningen, og har høy grad av autenticitet. Flere av 1960-talls bygningene i etterkrigsfunkis-stil er tegnet av kjente arkitekter og har høy arkitektonisk verdi, og er en viktig del av fellesskapets historie.



### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet er avgrenset til området med skolebygningene, med innmarka rundt på alle sider.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Gårdsnavnet betyr biskopens rydning, og gården har vært geistlig gods. Buskerud ble antakelig ryddet i 11. eller 12. århundre, og ble kalt «Biscopsrud» i 1331 og 1420, og var en tid i kirkelig eie. Gården omtales i flere dokumenter i Diplomatarium Norwegicum (samlingen av norske middelalderdokumenter). Første gangen navnet Biscopsrui er nevnt er i 1331. I 1418 testamenterte fru Live Arnesdottir sin rette odel til St. Olavsklosteret i Tunsberg, så da kan ikke gården ha vært geistlig gods. Ved reformasjonen i 1536 ble alt kirkegods lagt under tronen.

De mest kjente eierne senere var Collett-familien, som satt med eiendommen fra 1762 til 1883. I sin storhetstid på 1700- og 1800-tallet var Buskerud gård på det meste på ca. 1500 dekar dyrket jord. I 1783 var 410 mennesker knyttet til gården, som hadde 40 husmannsplasser. Gården hadde egen skole og eget fattigvesen, sagbruk, og et av landets rikeste laksefiskerier i Døvikfoss, og var eier av tre kirker. Fra 1536 til 1657 var Buskerud fogdegård, men ble i 1657 solgt til private. Gården nøt skattefrihet, som for adelsgods, uten å være det. Gården fikk flere privilegier, og i 1680 var Buskerud et adelig sete og en fri gård. Privilegiene bestod av bl.a. skattefritak, arbeidsfolkene var fritatt for militærtjeneste, og det var forkjøpsrett til alt tømmer i Modum, Sigdal og Krødsherad. Privilegiene ble etter hvert avviklet, de siste i 1836.

Det var med Collettfamilien gården fikk sin virkelige storhetstid. Peter Collett d.e. var 22 år gammel og hadde arvet en betydelig sum etter sine foreldre, da han kjøpte godset i 1762. Omkring 1800 overtok sønnen Peter d.y gården. Han studerte juss i København, og ble ansatt ved overhoffretten i Christiania, og assessor ved Høyesterett. I 1805 ble Peter Collett oppnevnt som medlem av forhørskommissjonen i saken mot Hans Nilsen Hauge, og ble etter hvert klar over hvor dårlige de juridiske begrunnelsene i saken var, og at Hauge gradvis vant sympati og støtte også blant norske embetsmenn. Dette redegjorde han for i et brev til kanselliet i København, noe som vakte både oppsikt og forskrekkelse der.

Buskerudgodset ble kjøpt av Buskerud amt i 1910 til bruk som landbruksskole. Landbruksskolene ble i hovedsak opprettet og drevet av amtskommunene (fylkeskommunene) og var en egen skoletype, avsondret fra den øvrige videregående opplæringen frem til 1960-tallet. Landbruksskolene ble først en del av det videregående skoleverket i 1990. I dag heter utdanningsprogrammet «naturbruk».



Hovedbygningen er oppført i 1755 av daværende kanselliråd Nikolai Schwarts, som da eide Buskerud, men ble fullført av Peter Collett i 1762. I første halvdel av 1800-tallet var gården på sitt største. Peter Collett anla en flott park og en natursti (Collettstien) på gården. I 1883 solgte Collettfamilien godset. I de kommende år var gården stadig på salg og med flere eiere. Navnet Buskerud ble etter hvert knyttet til hele fylket. I årene før 1918 var det sterke krefter i sving for å forandre navnet. Sør-Uppland og Ringerike var foreslått. Men Stortinget valgte å beholde Buskerud-navnet. I 1910 kjøpte Buskerud Amt det gamle Buskerudgodset til landbruksskole. Hovedbygningen ble brukt som bolig for rektor og lærere. Det er en stor toetasjes tømmerbygning kledd med lektepanel, vinduer med småruter, og valmet tak. Bygningen har rokokkodetaljer. Den har en svært spesiell historie og har svært høy verneverdi.



Buskerud hovedgård (over) før utbyggingen til landbruksskole, og etter at skolen var bygd opp. Buskerud landbruksskole ble en institusjon i fylket, og en fagskole på høyt nivå. Høsten 2004 ble landbruksskolen en avdeling av Rosthaug videregående skole på Åmot.





*Snekkerverkstedet og magasinet er fra 1911, og er del av det eldste miljøet fra landbrukskolens oppstart. Bygningene er svært autentiske. Begge er i bindingsverk kledd med lektepanel, og vinduer med småruter.*



*Kontorbygningen t.h. er fra 1911 og ble bygd som undervisningsbygg da skolen ble opprettet. Det er en toetasjes bygning i reisverk kledd med lektepanel, vinduer med småruter, valmtak, og nyklassisistiske detaljer. Den har høy arkitektonisk verdi og høy grad av autentisitet.*



Internatet t.v. er fra 1969, tegnet av arkitektene Ljøterud og Ødegaard. Det er en toetasjes teglsteinsbygning, sammensatt av fire bygningskropper, med flatt tak i modernistisk utførelse. Det har høy arkitektonisk verdi.

Undervisningsbygget er fra 1960, tegnet av arkitektene Ljøterud og Ødegaard. Det er en toetasjes bygning med flatt tak, platekledd, og med udelte vinduer i modernistisk stil. Den er en viktig del av det nyere skoleanlegget og har høy arkitektonisk verdi.

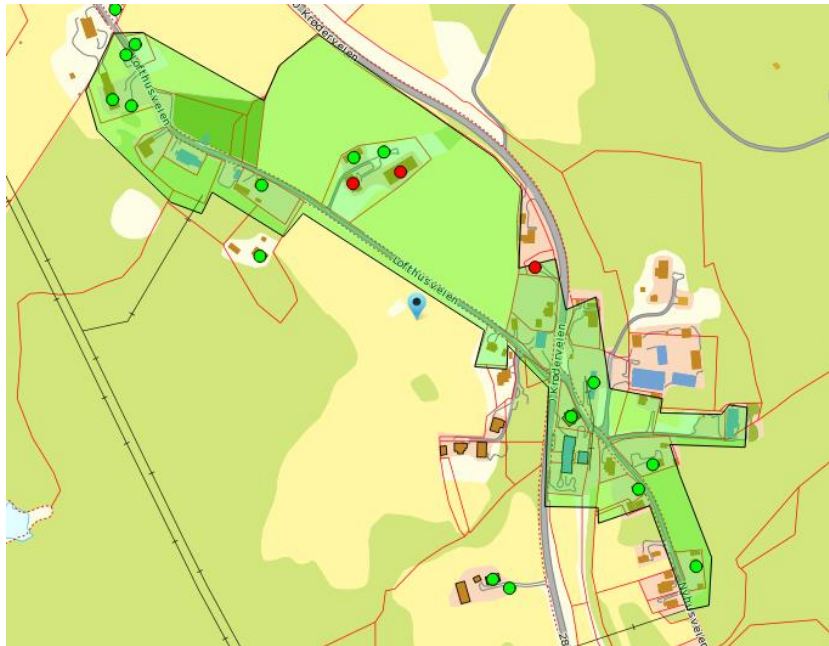
Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160395575	06230106001	142/5	Buskerudvn 120	Buskerud	Våningshus, Hovedbygningen	1760	Svært høy
160395605		142/5	Buskerudvn 124-130	Buskerud	Internat	1969	Høy
160395672		142/5	Buskerudvn 134	Buskerud	Undervisning sbygg	1911	Høy
160395664		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Kjøkken og kantine	1960	Middels
160395656		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Undervisning sbygg	1960	Høy
160395427		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Verksted/ smie	1955	Middels
160395435		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Snekker- verksted	1911	Høy
160395451		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Magasin	1911	Høy
160395443		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Sag	1920-årene	Høy
7974620		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Maskinhall og gårdsverksted	1989	Høy
160395699		142/5	Buskerudvn	Buskerud	Låve og fjøs	1982	Middels
160395478		142/5	Buskerudvn 116-118	Buskerud	Lærerbolig	1912	Middels
160395559		142/5	Alfheimvn 6	Buskerud	Lærerbolig	1920-årene	Middels
160395702		142/5	Alfheimvn	Buskerud	Gartneriet	1943	Middels
160395540		142/5	Buskerudvn 112-114	Buskerud	Lærerbolig	1953	Middels



## Snarum kulturmiljø

Det gamle og det nye sentrum på Snarum. Kirke, prestegård, storgård, skysstasjon, Krøderbanen, jernbanestasjon, meieri, butikker, forsamlingslokale, badstue og småkårsbebyggelsen langs gamle Hallingdalsvei (Påverudbyen).

**Høy verdi:** Snarum har lang tradisjon som et sentralt og viktig sted i denne delen av bygda. Det har mange gamle bygninger fra flere lag av historien som dokumenterer stedets utvikling. Her er kulturminner med høy



arkitektonisk og kunsthistorisk kvalitet – som kirken tegnet av tidens kjente arkitekter, Georg Andreas Bull og dekorasjonene til Ole Pedersen i den gamle hovedbygningen. Først og fremst kjennetegnes miljøet av hus knyttet til ulike funksjoner for fellesskapet – samferdsel, handel, meieridrift og ikke minst sosiale formål. Miljøet er et typisk eksempel på et bygdesenter i en jordbruksbygd, og hvordan dette ble påvirket ved utbyggingen av de store samferdselsårene – jernbanen i 1870-årene og den nye riksveien på 1950-tallet. Selv om autentisiteten varierer er opprinnelige funksjoner og epoker klart lesbare. Den verneverdige bebyggelse ligger i visuell sammenheng med nye og gamle Hallingdalsvei som en rød tråd og er godt eksponert i landskapet.

### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet strekker seg fra det gamle sentrum på Snarum fra Prestegaarden og kirken til det nye sentrum, som utviklet seg etter at Krøderbanen kom i 1872, med bygninger langs Gamle Hallingdalsvei. Ved avgrensningen av kulturmiljøet er det lagt vekt på å bevare de deler som forteller om utviklingen og endringen som skjedde på slutten av 1800-tallet og frem til 1960-tallet. Gamle Hallingdalsvei går som en rød tråd gjennom hele miljøet.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Det gamle senteret på Snarum var i området ved kirken og Prestegaarden. Den første kirken var en stavkirke fra middelalderen, som ble erstattet av en tømmerkirke i 1702, før dagens kirke ble bygd i 1869. Prestegaarden var ødegård i 1723, og opprinnelige navn har trolig vært Snarheimr, Snarum. Den var kirkegods frem til 1838, og var prestens gård allerede før reformasjonen. Delingen i to bruk skjedde i 1794, da gården ble delt mellom to brødre. Først i 1838 ble gården solgt til selveie. Malmjernstøtten med 100 km til Kristiania står på tunet i Prestegaarden. Mellom denne og kirken lå skysstasjonen, populært kalt Somla-bygningen. Fra ca. 1884 til 1900 var det også butikk her. Ny skysstasjon ble bygd i 1902 (Kirkebø), og ved siden av denne ble det oppført et nytt skolebygg, og dermed var det både storskole og småskole her. Etter åpningen av Krøderbanen i 1872 ble stasjonsområdet et nytt tyngdepunkt og Hallingdalsveien ble lagt om sør for jernbanen. Langs den nye veien kom ny bebyggelse, bl.a. Påverudbyen.



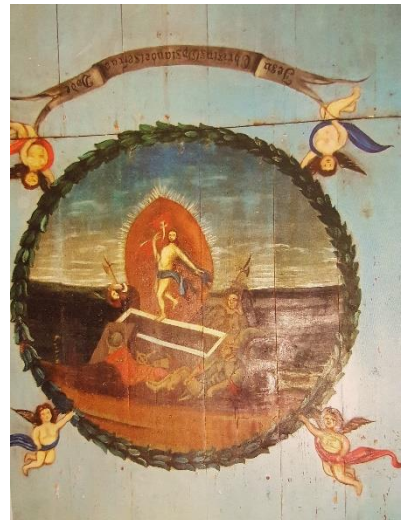
*Det gamle sentrum med kirken og Prestegården i bakgrunnen. Snarum kirke er tegnet i nygotisk stil av arkitekt Georg Andreas Bull. Den er en langkirke i rødt tegl. Den er et fint eksempel på tidens mur-arkitektur i nygotikk. Detalj fra kapellet i semenstein.*



*Prestegaarden t.v. har våningshus fra rundt 1775, restaurert omkring 1900 i sveitserstil. Stabburet er fra samme tid som våningshuset. Driftsbygningene er fra 1894 i sveitserstil. T.h. skystasjonen, som ble kalt Kirkebø, og fungerte fram til 1920, da eieren gikk over til hotellvirksomhet og kafédrift, og telefonsentral.*







Lofthus var fullgård i 1723. Navnet Lofthus er avledet av loft eller rom som danner øverste stakkverk i en bygning. Navnet er kjent fra 1528. Lofthus var bondegods i 1600. Fra 1900 ble skysstasjonen drevet fra gården Lofthus, før ny skysstasjon og telefonsentral ble bygd i 1902 (Kirkebø). Ole Pedersen (1774-1820) overtok Lofthus i 1808 etter sin far, og var en fremragende bygdekunstner. Sidebygningen er det opprinnelige våningshuset fra 1700-tallet som han dekorerte med takmalerier av oppstandelsen og med frodige blomsterranker på veggene. Det ble flyttet rundt 1800 da nytt våningshus ble oppført. Bygningen er under restaurering. Stabburet er fra 1771, og driftsbygningen fra 1920. Fjøset er bygd av sementblokker fra Ellingsens sementfabrikk på Snarum.



Nærheten til jernbane og poststed gjorde at stasjonsområdet ble ettertraktet til boligbygging, særlig langs Hallingdalsveien, som ble lagt om etter jernbanen. Denne bebyggelsen ble kalt Påverudbyen og besto for det meste av arbeiderboliger. I kjølvannet fulgte handelssted, meieri og forsamlingslokale. Dermed forflyttet senteret i bygda seg til stasjonsområdet, som ble samlingssted for bygdefolket. Somlabygningen (over) var den gamle skysstasjonen som lå mellom Prestegaarden og kirken, og ble flyttet hit til Påverudbyen ca. 1920. Da ble det bygd på en annen etasje. Snarum Kooperative Handelslag flyttet fra Prestegaarden og reiste et nytt bygg (hvit bygning midt på bildet) i stasjonsområdet på andre siden av jernbanen i 1922.



*Da Krøderbanen ble åpnet i 1872 sto Lofthus stasjon ferdig bygget. Allerede i 1873 ble det foretatt navnebytte til Snarum stasjon, og postkontor ble opprettet i stasjonsbygningen. Tidligere måtte posten hentes på skysstasjonene og ved Snarum verk. I 1958 ble passasjertrafikken nedlagt, og godstrafikken i 1985. Stiftelsen Krøderbanen eier stasjonen. Stasjonen i sveitserstil er tegnet av arkitekt Georg Andreas Bull (1829–1917), som var stadskonduktør i Kristiania. I 1863 ble han statsbanens faste arkitekt, og utviklet et bygningsprogram for de ulike stasjonsklassene, som ble brukt på Randsfjordbanen og Krøderbanen. Stasjonsbygningen er gjenoppbygd etter en brann.*



*T.v .Lofthus handelssted, bygd ca. 1890. Emil Sønsteby overtok i 1939 etter sin svigerfar, og var en dyktig handelsmann, kjent over hele Modum for å kunne skaffe nær sagt alt av varer. På 1950-tallet ble det bygd ny riksvei over Snarum, og Sønsteby satte opp nytt forretningsbygg og bensinstasjon i funksjonalistisk stil ved den nye veien. Etter at Sønsteby hadde bygd ny butikk ved den nye riksveien, fulgte Samvirkelaget etter, og bygde ny butikk ved hjelp av en mengde dugnadsarbeid (under). Ny vei førte til en kortvarig oppblomstring av Snarum sentrum.*





*Snarum meierilag ble stiftet i 1898. Det «nye» Snarum meieri t.v. ble bygd i 1938 i tegl. Det ble nedlagt allerede i 1949 og bygningen ble solgt til NSB, som ominnredet underetasjen til bussgarasje. Lågendalsruta hadde Snarum stasjon som utgangspunkt, og sjåførene bodde i henholdsvis meieriet og stasjonsbygningen. T.h. boligen Solberg, fra omkring 1900. Den er svært autentisk, og representativ for småkårsbebyggelse langs vei.*



*I 1942 ble det innredet badstue i Snarum gamle meieri, før ny badstue t.v. ble innviet i 1949. Det var ikke mange som hadde eget bad i etterkrigsårene. Badstua er fortsatt i bruk. T.h. «Lokalet», fra 1903, bygd av Snarum ungdomslag, som ble stiftet i 1891. Bygningen har senere fått et tilbygg i nord, og brukes nå som barnehage.*



*Solbakken er en bolig i sen sveitserstil i Lofthusbakken, bygd omkring 1920. Den er svært autentisk og har fine detaljer, blant annet i gavlen. Moen er en bolig fra 1920-tallet ved Nyhusveien. Opprinnelig oppført i lokalprodusert betongstein. Uthuset er tidstypisk.*



*Den gamle Lofthusskolen til venstre, Kirkebø hotell til høyre. Lofthusskolen er under rehabilitering.*

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig	Datering	Verneverdi
---------	----------	---------	---------	-----------	-------------	----------	------------

					funksjon		
160417692	06230407069	159/25	Lofthusvn. 59	Prestgaarden	Våningshus	1775	Høy
160417722	06230407070	159/25	Lofthusvn. 59	Prestgaarden	Stabbur	1775	Høy
160417706	06230407072	159/25	Lofthusvn. 59	Prestgaarden	Driftsbygning	1894	Høy
160417579	06230407067	158/5	Lofthusvn. 40	Kirkebø	Bolighus	1900	Høy
160417412	06230407155	158/49	Lofthusvn. 31	Lofthus	Sidebygning	1700-tallet	Svært høy
160417420	06230407066	158/49	Lofthusvn. 31	Lofthus	Stabbur	1771	Høy
160417382	06230407065	158/49	Lofthusvn. 31	Lofthus	Våningshus	1800	Høy
160417390		158/49	Lofthusvn. 31	Lofthus	Driftsbygning	1920	Høy
160509554		0/0	Lofthusvn. 50	Snarum kirke	Kirke	1867	Svært høy
160417684		0/0	Lofthusvn. 59	Gravkapellet	Gravkapell	1925	Høy
160525290		158/12	Lofthusvn. 8	Solbakken	Bolighus	Ca. 1925	Høy
160530413		158/12	Lofthusvn. 8	Solbakken	Uthus	Ca. 1925	Høy
160417463		158/20	Krødernv. 966	Badstual	Badstu	1949	Høy
160417544		158/25	Krødernv. 958	Brubekk, Samvirke-laget	Forretnings-gård	Ca. 1960	Middels
160417498		158/36	Krødernv. 959	Meieriet	Meieri	1938	Middels
160417501		158/36	Krødernv. 959	Meieriet	Uthus	1938	Høy
7981864	06230407152	158/2	Nyhusvn. 293	Snarum stasjon	Stasjonsbygning/lagerhus	1872/1994	Høy
160417633	06230407064	158/28	Lofthusvn. 34	Lofthuskolen	Skole	1902	Middels
160519541	06230407154	158/42	Nyhusvn. 288	Lofthus handels-sted	Forretnings-gård	1890	Svært høy
160513616		158/18	Krødernv. 943	Lofthus handels-sted	Forretnings-gård	Ca. 1958	Høy
160513594		156/27	Nyhusvn. 282	Samvirke-laget	Forretnings-gård	Ca. 1920	Middels
160513640		158/10	Nyhusvn. 285		Bolighus	Ca. 1920	Middels
160513659		158/10	Nyhusvn. 285		Uthus	Ca. 1920	Middels
160518588		158/46	Nyhusvn. 283	Snarum ungdoms-lag	Ungdomslokale/samfunnshus	1903	Middels
160513586	06230407148	156/26	Nyhusvn. 278	Solbakken	Bolighus	1800-tallet/1920	Middels
160513527	06230407147	156/23	Nyhusvn. 267	Solberg	Bolighus	1900	Høy
160513527		156/23	Nyhusvn. 267	Solberg	Uthus	1900	Høy



## Gulsrud kulturmiljø

Tettsted - Gårdsbruk, kapell, skole og fabrikk.  
Beliggende i slak skråning ved Tyrifjorden.

**Høy verdi:** Flere tun med mange gamle bygninger, skystasjon, skole, kirke, fabrikk og leirsted. Bygninger som viser utviklingen av et lite tettsted på slutten av 1800-tallet og de første tiårene av 1900-tallet. Både Askerud og Gulsrud har helhetlige komplette tun med

mange gamle bygninger fra et eldre sjikt, før sveitserstilperioden. Gulsrud bruk 4 var skystasjon, og gammelt kart fra 1860 viser isvei over fjorden. Området hadde stor betydning i fritids- og rekreasjonssammenheng etter at leirstedet ble åpnet. Gulsrud kapell er listeført av Riksantikvaren.



## Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet strekker seg fra Askerud til Gulsrud leirsted, og et stykke på hver side av Øst-Modumveien. Det ligger innenfor området for verdifullt kulturlandskap i gjeldene kommuneplan (2011-2020), men er forlenget noe mot øst for å inkludere Askerud.

## Kulturhistorisk bakgrunn

Gulsrud kommer av mannsnavnet Gudulfr, og var fra gammelt en fullgård. Både kronen og kirken eide parter i gården på 1600-tallet. Fra 1731 var gården selveiet bondegods. I 1733 ble gården delt i to bruk. Ikke lenge etter ble Gulsrudtangen skilt ut og oppdelingen begynte. Gulsrud Hotel var egentlig en skystasjon, men ble i mange år kalt Gulsrud Hotel fordi her også var overnatting og bevertning. Skystasjonen var på Gulsrud bruk 4. Gulsrud leirsted ble bygd i 1962.

Askerud var fra gammelt av ødegård, og første gang nevnt som krongods i 1589. Gården har vært i nåværende slekts eie siden 1705. Gårdsnavnet kommer av trenavnet ask. Gården ble delt i 1855.







Utsnitt av rektangelkart fra 1860. Isvei på fjorden.



På Gulserud bruk 4 er våningshuset fra 1779. Det er i laftet tømmer og i to etasjer. Auen Christoffersen tok over sitt barndomshjem i 1821, og han skrev historien om huset som hans far lot oppføre. Driftsbygningen består av vedskjul, låve/stall og fjøs. Den eldste delen antas å være like gammel som hovedbygningen. Den østre delen av låven skal være satt opp i 1820-årene. Fjøs og vedskjul (i hver sin ende), skal være påbygd like før år 1900, men ikke samtidig. De to delene av låven er ulike i tømmer og lafting, men begge er av ubehandlet rundtømmer. Her har det og vært skystasjon. Bryggerhuset i tømmer er fra 1850.





*På stabburet på Gulsrud bruk 4 er dørene rose malt innvendig. Det skal være fra omkring 1779, men kan være eldre. På bruk 2 skal våningshuset være fra omkring 1845. Her er også stabbur fra 1800-tallet.*



*Gulsrud skole ble bygd i 1907, og nedlagt i 1970. Gulsrud kapell ble innviet i 1931, med altertavle av Anders Kongsrud.*



*Asjordet er en godt bevart nyklassisistisk bygning og representativ for mellomkrigstiden. Scheens Møbelfabrikk ble bygd i 1938. I 1946 startet fabrikkens «Veggen»-seksjonene, som ble en stor suksess.*





*På Askerud bruk 1 er låven fra 1854, mens våningshuset skal være fra 1762. Stabburet er fra 1885 og bryggerhus og sommerfjøs fra rundt 1880.*



*Gulsrud leirsted ble bygd i 1962 etter at Buskerud indremisjonskrets hadde kjøpt bruk nr. 8 Gulsrud. Her ble det i perioden 1925 – 1934 drevet pensjonat. Gulsrud leirsted åpnet for drift i 1963 og ligger vakkert til mellom Gulsrud kapell og fjorden. Leirstedet har også vært mye brukt av bygdas egne foreninger. Bolighuset Solvang fra begynnelsen av 1900-tallet er et av få hus i Modum i dragestil.*



Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/- bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160501170		7/14	Øst-Modumvn. 1013	Gulsrud skole	Skole	1907	Høy
160501162		7/19	Øst-Modumvn. 1007	Gulsrud kapell	Kapell	1931	Høy
160501286 sefrak 160501219 kom.	06230302026	6/1	Øst-Modumvn. 1053	Askerud	Våningshus	1762	Høy
160501235	06230302031	6/1	Øst-Modumvn. 1053	Askerud	Driftsbygning	1854	Høy
160501278	06230302028	6/1	Øst-Modumvn. 1053	Askerud	Stabbur	1885	Høy
160501294	06230302029	6/1	Øst-Modumvn. 1053	Askerud	Bryggerhus	1880	Høy
160501243	06230302030	6/1	Øst-Modumvn. 1053	Askerud	Sommerfjøs	1880	Høy
160502150		7/13	Øst-Modumvn. 1000	Solvang	Bolighus	1.kv. 1900-tallet	Høy
160502134		7/13	Øst-Modumvn. 1000	Solvang	Uthus	1.kv. 1900-tallet	Høy
160501685	06230302019	7/2	Øst-Modumvn. 1016	Gulsrud	Våningshus	1845	Høy
160501707	06230302020	7/2	Øst-Modumvn. 1016	Gulsrud	Stabbur	1800-tallet	Høy
160501715	06230302021	7/2	Øst-Modumvn. 1016	Gulsrud	Bryggerhus	1862	Høy
160501758	06230302024	7/1	Gulsrud-tangen 10	Taraldsrud	Våningshus	1800-tallet	Middels
160502185	06230302015	7/4	Nordstuvn.1	Gulsrud	Våningshus	1779	Høy
160521384	0623302017	7/4	Nordstuvn.1	Gulsrud	Stabbur	1779	Svært høy
160502177	0623302016	7/4	Nordstuvn.1	Gulsrud	Driftsbygning	1779/1820	Høy
160502169	06230302018	7/4	Nordstuvn.1	Gulsrud	Bryggerhus	1850	Høy
160500964		7/15	Øst-Modumvn. 985	Asjordet	Bolighus	1.kv. 1900-tallet	Middels
160500905		7/30	Øst-Modumvn. 977	Sole	Fabrikk	1938	Høy
160500891		7/7	Gulsrudvn. 5	Gulsrud	Stabbur	1800-tallet	Middels
160502401		7/8	Gulsrudvn. 20	Gulsrud	Leirsted	1969	Middels

## Vikersundgata kulturmiljø

Tettstedbebyggelse langs Vikersundgata med jernbanestasjon, forretningsgårder og hotell. Beliggenhet sør for det gamle sundstedet ved enden av Tyrifjorden.

**Høy verdi:** Tettstedet og handelsstedet Vikersund har røtter i et gammelt knutepunkt knyttet til sundsteder og fergetrafikk. Men det var utbyggingen av kommunikasjonene på 1800-tallet, med bru i 1842/44 og jernbane i 1866 og 1872, som skapte stasjonsbyen Vikersund. Mellom jernbanestasjonen og handelsstedet ved brua vokste Vikersundgata fram, med den eneste bymessige bebyggelsen i Modum. Selv om mye er endret i senere år, har gata fortsatt godt bevarte enkeltbygg fra ulike perioder av stedets historie. De har verdi fordi de knytter historien om utviklingen av tettstedet sammen og forteller om kontinuitet i næringsliv og tettstedsfunksjoner. Bygningstiljøet har som helhet tidsdybde, og det er viktig at gateløpet og den visuelle sammenhengen mellom de ulike historiske elementene bevares. Det historiske innholdet forsterkes av nærheten til det gamle sundstedet lenger nord. Stedet har stor identitetsverdi i Modum. Vikersund stasjon er foreslått vernet i Jernbaneverkets kulturminneplan, men bygningene er avsatt til kulturminnevern etter Plan- og bygningsloven i reguleringsplan.



## Kulturmiljøets avgrensning

Miljøet er avgrenset til bygninger langs den gamle hovedgata i Vikersund, fra stasjonen og frem til krysset med Strandveien og Vikersund bru.

## Kulturhistorisk bakgrunn

I 1799 kjøpte Christian Jørgensen den lille Vikersundplassen ved sundet. I 1822 kjøpte han også gården Vestre Viker. Samme år tok sønnen Niels, født i 1802, navnet Wigersund. Da faren døde overtok han det meste av eiendommen og hengslerrettighetene i fjorden. Den unge Niels startet i 1823 en landhandel og fikk kongelig privilegium for ferjetrafikken, noe som medførte store inntekter. Han tjente bra og begynte oppkjøpet av flere gårder. I 1835 fikk han også kongelig privilegium for landhandelen, noe som også inkluderte brennevinsutsalg, og han økte sine inntekter ved pengeutlån og tømmerhandel. Han var en av pådriverne i å opprette Modum Sparebank og der ble han også en av første direktørene. Det var særlig etter at jernbanen kom med Randsfjordbanen i 1866, som den femte jernbane-strekningen i landet, at Vikersund etter hvert ble et tettsted. Krøderbanen kom i 1872. Den er 26 km lang og går fra Vikersund til Krøderen.



*Vikersund ligger ved Tyrifjorden, og før brua ble bygd i 1844 var det sundsteder på hver side av fjorden.*



*Vikersundgata. Her gikk tidligere riksveien gjennom tettstedet.*



*Vikersund stasjon fra 1867. Her er stasjonsbygning, snekker- og malerverksted og banemesterkontor. I 1974 ble Vikersund nedgradert til fjernstyrt stasjon, og nedlagt i 2001. Georg Andreas Bull tegnet stasjonsbygningene både i Vikersund og på Åmot. Randsfjordbanen gjorde slutt på fløtingen av planker og bord. Allerede på 1920-tallet økte tømmertransporten med jernbane, og på 1950-tallet tok biltransporten mer og mer over. Fløtinga i Drammensvassdraget ble lagt ned på 1960-tallet. Da hadde tømmertrafikken på elva vart i mer enn 500 år.*





Grandgården ble bygd i 1898 som forretningsgård, og utvidet i 1908 til Grand hotell. Huset het Evjen gård da det ble bygd, sakfører Dedichen eide da huset. Wahlgården t.h. i funkisstil.



Hilsengården er en forretningsgård, bygd ca. 1860, og flyttet hit på begynnelsen av 1900-tallet fra Kimerud gård på Øst-Modum. Bygningen ble påbygd i sør i 1929. Kronagården er en forretningsgård, bygd på første halvdel av 1800-tallet. Tilbygget er fra 1854. Her har det vært hotell, telegrafstasjon, amtskole og sparebank.



Forretningsgårder i funkisstil. Hjørnebygningen i grått var opprinnelig laget av Snarumsblokker. Brogården er spesielt fin med sitt avrundede hjørne og visuelle sammenheng med Vikersund bro.



Utsnitt fra rektangelkart fra 1893.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160436611	06230305004	95/1	Vikersund gata 1	Vikersund stasjon	Stasjonsbygning	1865	Svært høy
160436557	06230305005	95/1	Vikersund gata 1	Vikersund stasjon	Godshus	1865	Svært høy
160436581	06230305006	95/1	Vikersund gata 1	Vikersund stasjon	Maler- og snekkerverksted	1865	Svært høy
160436603		95/447	Vikersund-gata 7	Wahl-gården	Forretningsgård	1959	Høy
160436638		95/52	Vikersund-gata 11	Vikersund elektriske mølle	Mølle	1.kv. 1900-tallet	Middels
160436654	06230305011	95/26	Vikersund-gata 13	Grand-gården	Forretningsgård	1898	Høy
160436719		95/446	Vikersund-gata 10		Forretningsgård	1950-tallet	Høy
160436735		95/445	Vikersund-gata 12A	Thon & Berg-gården	Forretningsgård	1938	Middels
160436816	06230305012	95/449	Vikersund-gata 14	Hilsen-gården	Forretningsgård	1860	Svært høy
160436832	06230305002	95/3	Vikersund-gata 20	Krona-gården	Forretningsgård	2.kv. 1800-tallet	Svært høy
160436840		95/105	Vikersund-gata 22A	Krone-hagen	Forretningsgård	1950-tallet	Middels
160436786		95/235	Vikersund-gata 21	Berghøy	Forretningsgård	1950-tallet	Middels
160436972		90/21	Vikersund-gata 28	Brogården	Forretningsgård	1956	Høy



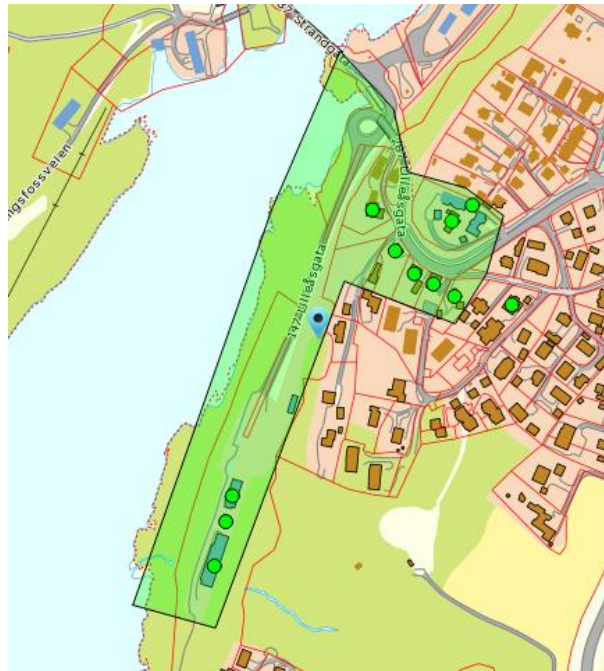
## Åmot kulturmiljø

Forretningsgårder, telegraf, hospits, skysstasjon, Korketrekkeren, Lusekoll bru og Åmot stasjon

**Høy verdi:** Representative forretningsgårder fra tidlig 1900-tall som det er svært få igjen. Viktige samferdselsminner med jernbanestasjon, bru og den fredete Korketrekkeren.

### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet er avgrenset i nord av Lilleåsgata, i vest av Drammenselva, og i sør og øst av eiendomsgransene for forretningsgårdene.



### Kulturhistorisk bakgrunn

Jernbanen kom til Modum da Randsfjordbanen ble bygd i 1860-årene. Satsningen på jernbanen endret også veiplanleggingen. Veiene skulle nå knytte jernbanen sammen med mer spredt bebygde områder. Transportbehovet økte, men mange gamle veier hadde dårlig veistandard, og veien fra Åmot til Sigdal ble kraftig utbedret i årene 1873-97. På Sundhaugen var det skysstasjon. Korketrekkeren sto ferdig i 1923. Langs veien kom det på 1920-tallet flere forretningsgårder.



*Forretningsgårdene langs Lilleåsgata utgjør et lite miljø, og det er viktig å unngå hull i rekka. Øverst ligger telefon og telegrafstasjonen i jugendstil. Den gang måtte en ringe opp sentralen for å bli koblet mot ønsket mottager. Det kunne ta mange timer før det var ledig linje. Den grå bygningen er Johan Warps matvarebutikk. Butikken ble nedlagt i 1970. Den brant dessverre i april i år. Vangens bokhandel i midten, bygd 1923. Her var bokhandel frem til 1985. Nederst lå Sunnekaféen.*





Åmot hospits t.v. er fra 1800-tallet. Her var det konfirmasjoner, bryllup og andre større samlinger, og reisende for store engrosfirmaer tok inn her og inviterte kjøpmenn fra distriktet for å se på utvalget og bestille varer. Åmot stasjon på Randsfjordbanen ble åpnet i 1866, nå nedlagt. Bygningene er tegnet av Georg Andreas Bull.



Sundhaugen skysstasjon fra ca. 1790. Ombygd til sveitserstil rundt år 1900. Korketrekkeren består av en rondell i tilhugget og ei bru, Toppen bru, som går over jernbanen og veien. Lusekoll bru, steinhvelvbru på 27 m som går over et av de to elveløpene ved Åmotsund, brukes i dag som gang/sykkelvei. En viktig premisse for bygging av Korketrekkeren var behovet for planskilt kryssing av jernbanen. Et av få slike anlegg som er bevart.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160393335	06230108028	53/450	Lilleåsgata 55	Åmot stasjon	Baneverksted	1904	Høy
160393343	06230108027	53/450	Lilleåsgata 55	Åmot stasjon	Pakkhus	1862	Høy
160393378	06230108026	53/450	Lilleåsgata 55	Åmot stasjon	Stasjonsbygning	1862	Høy
160393696	06230108020	53/144	Lilleåsgata 32	Toppen	Hospits	1800-tallet	Middels
160393688	06230108021	53/74	Lilleåsgata 28	Sunnekafeén	Forretningsgård	1923	Middels
160393637	06230108025	53/73	Lilleåsgata 26	Vangens bokhandel	Forretningsgård	1923	Middels
160393629	06230108024	53/76	Lilleåsgata 24	Warps matvarebutikk	Forretningsgård	1923	Middels. Brent
160393580	06230108023	53/35	Gamle Sigdalsv.1	Telegrafan		1.kvartal 1900-tallet	Høy
160393726		53/20	Lilleåsgata 30	Apoteket		1.kvartal 1900-tallet	Middels
160393718		53/144	Lilleåsgata	Toppen		Mellom krigstiden	Middels
160393734	06230108001	53/154	Lilleåsgata	Sundhaugen	Skysstasjon	1790	Høy
Rv.287		1287/1	Lilleåsgata	Korketrekkeren	Vei og bru	1923	Svært høy
Rv.287		1287/1	Lilleåsgata	Lusekoll bru	Bru	1923	Høy

## Modum rådhus kulturmiljø Vikersund gård. Modum gamle og nye rådhus.

**Høy verdi:** Tangen med de to rådhusene har stått sentralt gjennom mye av Modums offentlige historie. Den gamle hovedbygningen har røtter i sundstedet og er knyttet til den første vekstperioden til tettstedet. Høyhuset representerer en viktig utbyggingsfase i offentlige virksomhet og tjenester i nyere tid. De to bygningene har begge arkitektoniske kvaliteter utover det vanlige og representerer hver sine perioder på en særlig tydelig måte. Miljøet er et viktig referansepunkt til Modums historie og har stor identitets- og symbolverdi.



### Kulturmiljøets avgrensning

Miljøet er avgrenset i sør og øst av Tyrifjorden, i vest av Ringeriksveien og parkeringsplassen like nord for det nye rådhuset.

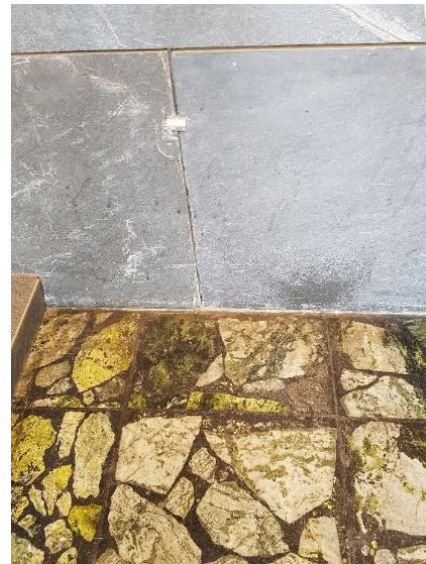
### Kulturhistorisk bakgrunn

Den lille plassen Vikersund var opprinnelig nærmest en husmannsplass under storgården Vestre Viker, med ferjerettigheter for strekningen Østre til Vestre Viker. Sundstedet er helt sør i Tyrifjorden og plassen lå strategisk til på en tange. Her har fra gammelt av vært hovedkrysningspunktet for allfarveien til Snarum, Krødsherad, Hallingdal og Ringerike. Sundstedene lå noe sør for tangen og er fortsatt sporbare i landskapet. Det var stadig nye oppsittere ved sundet helt til Christian Jørgensen kjøpte Vikersundplassen i 1799. I 1822 kjøpte Christian Jørgensen også Vestre Viker. Sønnen Niels, født i 1802, tok navnet Wigersund i 1822. Faren døde året etter, og den unge Niels Wigersund overtok det meste av eiendommen med hengslerettigheter i fjorden, samt kongelig privilegium til fergetrafikk og handel. Niels Wigersund bygde seg opp til å bli en av bygdas rikeste og mektigste og eide snart det meste av Vikersund. Allerede i 1841 hadde han trolig bygd den herskapelige bygningen, som i dag er kjent som det gamle rådhuset. Niels Wigersund døde i 1874. I 1904 ble eiendommen solgt på auksjon. Kommunen kjøpte den i 1917. Den gamle hovedbygningen er en staselig tofløyet trebygning. Den skal være bygd i tre etapper, men framstår som et helhetlig bygg preget av overgangen mellom klassisisme og sveitserstil med mange detaljer bevart. Den var opprinnelig del av et gårdstun med store uthus og flere stabbur. I dag er det bare hovedbygningen som står. Modum nye rådhus sto ferdig i 1965 etter en arkitektkonkurranse, som Erik Ødegaard vant. Han har tegnet flere andre kjente bygg, som Kongsberg kino og flere bygninger på Buskerud landbruksskole (nå Rosthaug). Bygget kostet ca. 5,25 millioner kroner, og kommunen hadde oppsparte midler, så låneopptak var ikke nødvendig. I følge Åsmund Thorkildsen, direktør på Drammen Museum og arkitekturkjenner, er bygget Chicago-inspirert (en arkitekturretning utviklet fra slutten av 1800-tallet basert på skyskrapere med bærende stålkonstruksjon og glassfasader.) Der bygde man slik for å spare plass. Her var det ikke slike hensyn. Fra bygningen har man vid utsikt i alle retninger. Høyt-lavt prinsippet var internasjonalt moderne. Denne er av de mer vellykkede. Særlig på grunn av kvalitetene i materialene, men også med luft og grønt rundt seg – slik at det rent arkitektoniske kommer mer til sin rett, og blir en fin kontrast til det gamle rådhuset.





*Det gamle rådhuset er opprinnelig fra slutten av 1700-tallet, men ombygd og påbygd rundt 1840.*



*Detaljer fra Rådhuset. Det spesielle her er materialbruken, og valget av skifer og furu gir bygget særpreg. Skifer er også brukt innvendig, sammen med gulvheller av serpentin fra Modum.*

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160514434	06230305007	95/40	Rådhusvn. 2	Gamle rådhuset	Bolighus	4.kv. 1700-tallet/1840	Svært høy
160524332		95/40		Rådhuset	Rådhus	1965	Høy



## Sysle bruk kulturmiljø

Sysle mølle med dam og rørgate. Beliggende ved Sysletjernbekken og Sysleveien.

**Høy verdi:** Sysle Mølle representerer en gammel næringsvirksomhet, nært knyttet til jordbruksproduksjonen i Modum. I dag er det svært få bygdemøller igjen. Møllebygningen på Sysle bruk er bevart på en måte som gjør det lett å lese opprinnelig sammenhenger. Med dam, bekkeløp og rester av rørgate er Sysle bruk i dag et viktig og sjeldent næringshistorisk kulturminne.



## Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet strekker seg fra dammen i nord, med rørgate og hele eiendommen Sysle bruk.

## Kulturhistorisk bakgrunn

Tidligere var det mange møller i Modum som produserte mel og gryn. I dag er ingen i drift. Sysle mølle ble grunnlagt i 1902. I 1961 ble den solgt til Felleskjøpet. Møllemeister Kristian Kristensen, som bodde ved siden av mølla, drev mølla for Felleskjøpet frem til 1968, da den ble nedlagt.

Mølla ble de første årene drevet med vannhjul, senere av elektrisk kraft. Kornsekkene ble tatt imot ute på rampen, heist opp, veid og senere malt. Alt kornet ble levert i sekker. Treskingen av korn var et støvete arbeid som foregikk om vinteren inne på låvene, først med håndkraft, så med treskeverk og renseverk adskilt. Etter hvert kom det elektriske treskeverk, hvor kornet kom ut ferdig renset, mens halmen kom ut bak. Deretter ble sekkene fraktet til mølla. Det var mest havre og bygg som ble malt til dyrefor. Hvete ble malt til sammalt mel. På Sysle mølle var det to mann i fast stilling, som skiftet i skift på 12 timer hver. Årsproduksjonen var på ca. 800 tonn. I 1949 begynte skurtreskerne å komme og med disse ble det et helt annet krav til mottak og tørkekapasitet. I 1950 ble landbrukspolitikken lagt om, og korn ble da viktigste produkt, og melkeproduksjonen avtok. Da kornproduksjonen økte, ble det nærmest krise for å få levert kornet. På 1950-tallet måtte bøndene levere kornet ved Statens kornforretningsmottak i Drammen eller Oslo.







*Bygningen ligger inntil Syslebekken.*



*Dammen og demningen*



*Røret fra rørgata er brukket av og ligger nå på bakken ved siden av bekken. Nederst er kantene langs bekken fint oppmurt.*

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160522054		73/42	Syslevn. 72	Sysle bruk	Mølle	1902	Høy



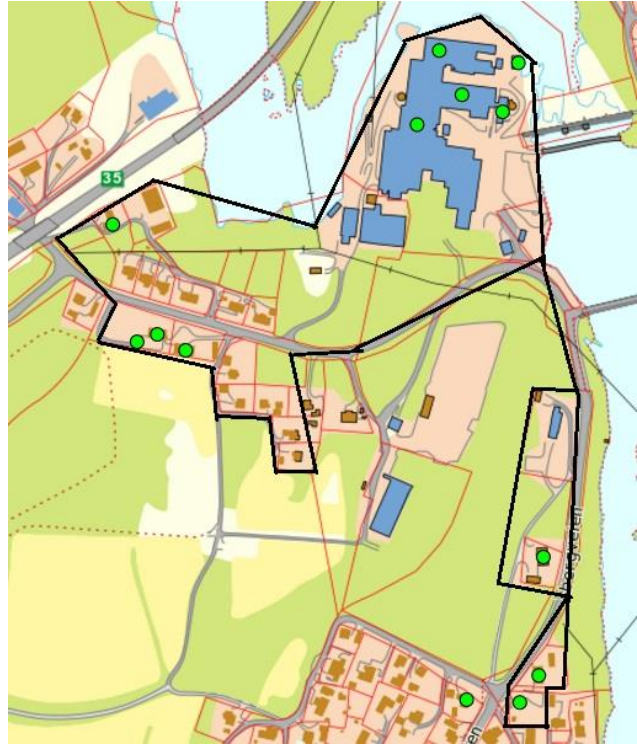
## Drammenselvans papirfabrikker kulturmiljø

Industri- og del av arbeiderboligmiljø på Geithus knyttet til tremasse- og papirproduksjon

**Svært høy verdi:** Pioner innen treforedling og papirproduksjon. Nordens første moderne integrerte tresliperi og papirfabrikk. Første papirfabrikken her i landet som eksporterte papir til oversjøiske land. Største industrisamfunn med boligområde på Modum og egne skoler og utstrakt boligbygging. Miljøet representerer den moderne fabrikkindustriens inntreden i Modum.

### Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet strekker seg fra rv.35 i øst, hele halvøys med fabrikkområdet, inkluderer boligområdene på begge sider av Gravfossveien, og forsamlingshus og arbeiderboliger langs Stalsbergveien til Tomtaveien.



### Kulturhistorisk bakgrunn

A/S Drammenselvans Papirfabrikker (senere Union – Geithus), er Drammensvassdragets eldste papirfabrikk. Det startet med en papirmølle som haugianerne drev i Vestfossen fra 1794. I 1872 ble eiendommen Skredsvik med tilliggende vannfall kjøpt opp på Geithus og fabrikk anlagt. Tømmeret ble hugget til flis, og transportert til Skotselv. Flistransportanleggene var de første av sitt slag i Europa. Da fabrikk ble anlagt var det den første virkelige storindustrien ved siden av Blaafarveværket, i området.

Produksjonen på Geithus startet i 1876, med et slipeapparat og en papirmaskin. Det nye anlegget, som ble Nordens første moderne, integrerte tresliperi og papirfabrikk, ble prosjektert av datidens fremste ekspert, Heinrich Voelter i Heidenheim, Tyskland. Drammenselvans Papirfabrikker var den første papirfabrikken her i landet som eksporterte papir til oversjøiske land. Allerede i 1884 ble det installert elektrisk belysning. Det var første gang det ble tatt i bruk elektrisk belysning i Modum. I 1889 brøt det ut brann og hele fabrikk var overtent på 10 minutter. Fabrikk ble gjenreist på bare 14 måneder, med nye maskiner. Fabrikk ble nedlagt i 2006.







*Maskinhallen og verkstedet fra 1891.*



*Majorud er det største industriboligområdet på Modum. Majorud var opprinnelig en plass under gården Skredsvik. Allerede i 1873 var det vedtatt å kjøpe inn en sjøbod fra Drammen. Den ble bygd om til å huse 16 familier. Drammenselvens papirfabrikker oppførte fra omkring 1875 og til godt ut på 1900-tallet både boliger for sine ansatte, i tillegg til å hjelpe arbeiderne med å reise sine egne hjem. Sammenlignet med mange andre hus på den tiden holdt fabrikkens boliger en meget høy standard. Mens arbeiderboligene ble reist på fabrikkens side av elva, ble bestyrerboligen og andre funksjonærboliger reist på høyden rett overfor fabrikkens på den andre siden av elva.*



*Drammenselvens papirfabrikker opprettet, som den eneste av de nye fabrikkene, skole for arbeiderbarna. I 1886 ble to skoler bygd på Susenlund. Bruksskolen gikk omkring 1900 for å være den beste i bygda. Bygningene er ominnredet og benyttes som bolighus.*



*På Skredsvikstykket ble det satt opp flere arbeiderboliger i ulike perioder. Disse er i jugendstil fra ca. 1920.*



*De to arbeiderboligene venstre er fra 1960-tallet, mens den til høyre er fra slutten av 1800-tallet. Den har 3 inngangsdører, og huset flere familier.*



*Fra arbeiderboligen på Majorud er det godt utsyn mot fabrikkkanlegget.*



*Geithus Ungdomsforening Vaaraan ble stiftet i 1898, og holdt møtene sine på Susenlund frem til skolen ble nedlagt i 1924. Da bygget ungdoms-foreningen sitt eget forsamlingshus på tomt gitt av fabrikkens. I tillegg til hovedmøtene hver søndag, var det flere underavdelinger med sangkor, horn-musikk, håndarbeidslag og leselag, og Vaaraan var først ute med fotball og turn på Geithus. Fabrikken bidro også med ulike andre gaver som bygge-materialer og tjenester, og senere både orgel, benker og penger. Vaaraan kristelige ungdoms-forening ble nedlagt i 2008, og bygget overført til Modum menighet. Den er nå solgt til private.*



Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160431997	06230203015	43/62	Gravfossvn. 21	Geithus bruk	Maskinhall	1889	Høy
160431954	06230203017	43/62	Gravfossvn. 7	Geithus bruk	Verksted	1891	Høy
160431989	06230203013	43/62	Gravfossvn. 5	Geithus bruk	Maskinhall	1889	Høy
160432047	06230203012	43/62	Gravfossvn.15	Geithus bruk	Lager	1891	Høy
160432039	06230203014	43/62	Gravfossvn. 13	Geithus bruk	Lager	1889	Høy
160431172	06230203005	43/274	Majorrudivn 12	Solgløtt	Arbeiderbolig	4.kv. 1800-tallet	Middels
160516607		43/275	Majorrudivn 11		Arbeiderbolig	1800-tallet	Høy
117759342		43/225	Majorrudivn 8	Bjørklund	Bolighus	1960-tallet	Middels
160431873		43/224	Majorrudivn 6	Fredtun	Bolighus	1960-tallet	Middels
160431865		43/220	Majorrudivn 4	Soltun	Bolighus	1960-tallet	Middels
160431857		43/221	Majorrudivn 2	Bjørkhaug	Bolighus	1960-tallet	Middels
160431849		43/222	Majorrudivn 1	Grindheim	Bolighus	1960-tallet	Middels
7972938		43/223	Majorrudivn 3		Bolighus	1960-tallet	Middels
160431830	06230203001	43/343	Barkvn. 3	Susenlund	Skolestue	1885	Høy
160431105	06230203002	43/343	Barkvn. 3	Susenlund	Uthus	1885	Høy
160431814	06230203003	43/321	Barkvn. 1	Susenlund	Skolestue	1885	Høy
160431822		43/321	Barkvn. 1	Susenlund	Uthus	1885	Høy
160431806		43/63	Barkvn. 2	Solstad	Bolighus	Ca. 1915-25	Middels
160516615		43/64	Barkvn. 4	Fagerheim	Bolighus	Ca. 1915-25	Middels
160431776		43/68	Flisvn. 2	Bergheim	Bolighus	Ca. 1915-25	Middels
160436476		43/67	Flisvn. 4	Bergli	Bolighus	Ca. 1930	Middels
160436492		43/66	Flisvn. 6	Olsheim	Bolighus	Ca. 1915-25	Middels
7976275		43/48	Stalsbergvn 46	Vårønn	Forsamlingshus	1924	Høy
160436409	06230203010	43/322	Stalsbergvn 40	Nordre Tomta	Arbeiderbolig	1890	Høy
160436417		43/322	Stalsbergvn40	Nordre Tomta	Uthus	1890	Høy
160436174	06230202025	43/327	Tomtavn.4		Arbeiderbolig	1890	Høy
160436182	06230202026	43/37	Tomtavn. 2	Elverhøy	Arbeiderbolig	4.kv. 1800-tallet	Høy

## Gravfoss kulturmiljø

Kraftstasjon, transformatorstasjon og maskinmesterbolig. Beliggende ved Gravfoss hvor utløpet fra Bergsjø møter Snarumselva.

**Svært høy verdi:** Modum er kjent som en av de største kraftleverandørene i lavlandet, og har i over 100 år forsynt nabokommuner og egen industri med strøm. Dammen kommunes storstilte utbygging i Gravfoss i 1903 innleder denne epoken. Gravfoss var en av de første vannkraftbaserte elektrisitetsverk bygd for produksjon av strøm til alminnelig forsyning over større





avstander. Verket var ikke innrettet på Modums behov, men fikk stor betydning for industri- og næringsutviklingen i Drammensregionen. Gravfoss representerer begynnelsen på Drammen elektrisitetsverks store ekspansjon og innleder en ny epoke i energiforsyningen i regionen. Miljøet har bevart bygningsminner som gjør ulike lag av historien leselig. De oppleves i et teknisk industrielt elvelandskap med dammer, murer og broer som understreker det kulturhistoriske innholdet.

### Kulturmiljøets avgrensning

Nordre del av kulturmiljøet avgrenses av elven og Gravfossveien, mens søndre del av miljøet avgrenses av Gravfossveien og eiendomsgrensene til maskinmesterboligen.

### Kulturhistorisk bakgrunn

Drammen kommune kjøpte vannfallsrettighetene i Gravfoss i 1898 og anla her et av de første vandrevne el-kraftverkene i landet. Beliggenheten var strategisk med store potensielle vannmagasiner i Tyrifjorden, Randsfjorden og Sperillen. Kort tid etter ble kraftverket, transformatorstasjon og maskinmesterbolig bygd. Alt i 1903 kunne Gravfoss levere strøm til kunder i Drammen. Det var det første kraftverket i Buskerud bygd for produksjon av strøm til alminnelig forsyning over større avstander. Fjernledningen til Drammen var 36 km og overføringsspenningen 20 000 volt, den høyeste som hittil var tatt i bruk i kraftoverføringsanlegg. Den elektriske fjernkraften ble de første årene i hovedsak brukt til lys og industriens småmotorer. Men dette bildet endret seg nå raskt og kraftverket fikk stor avsetning i den voksende papir- og celluloseindustrien i Drammensregionen. Etterspørselen var stor, og allerede i 1903 ble det besluttet å utvide produksjonen. Siden har anlegget stadig blitt utbygd, med viktige etapper i 1936 og 1996. Men det opprinnelige bygningsmiljøet er godt bevart, med teglsteins-bygg i historisk utforming, karakteristisk for tidens middelalderromantiske industriarkitektur.



*Gravfoss sommeren 1903. Eier Norsk teknisk museum.  
Kilde Digitalt Museum.*



Gravfoss kraftstasjon, bygd 1903.



Gravfoss transformatorstasjon, bygd 1905-10. Maskinmesterboligen er bygd ca. 1910.



Damanlegget.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160429615	06230203032	88/40	Gravfossvn. 169	Gravfoss	Kraftstasjon	1903/1932	Svært høy
160430885	06230203033	88/40	Gravfossvn. 152	Gravfoss	Transformatorstasjon	1905-10	Svært høy
160430850	06230203034	88/475	Gravfossvn. 152		Maskinmesterbolig	Ca. 1910	Høy



## Modum Bad kulturmiljø

Kulturmiljøet omfatter nesten hele anlegget Modum bad med eldre og nyere bygninger, samt parken med paviljongen. Beliggende på furumoen ved Bjølgerudmyra. Thaulow var arkitekt og Menche byggmester.

**Svært høy verdi:** Kulturmiljøet med bygninger og park representerer et helhetlig badeanlegg fra 1800-tallet, samtidig som det viser videre bruk av dette anlegget innen helse/omsorgssektoren i vår tid. Modum Bad dokumenterer medisinsk historie så vel som historie om utviklingen av helseturisme i Norge. Badet var et av de fremste kurstedene i Europa. Det ble en viktig arbeidsplass for mange lokalt, brakte nye impulser til bygda og satte Modum «på kartet». Bygningsmiljøet er særpreget og unikt og har høy arkitektonisk verdi. Det introduserte sveitserstilen i Modum og har trolig betydd mye for utbredelsen av stilen i bygda. Man vet at snekkere herfra tok andre oppdrag. Samtidig kan den videre utviklingen som Modum Bads Nervesanatorium leses i deler av den nyere bebyggelsen – som bygget videre på den opprinnelige strukturen, i sin tids arkitektur, men uten å forstyrre det særpregede 1800-tallsmiljøet.



## Kulturmiljøets avgrensning

Området avgrenses av Bjølgerudmyra i sør, i vest av øvre del av Gordon Johnsons vei og dyrket mark, i øst av H.A.Thaulows vei, skogenkanten og Badeveien, og i nord av bebyggelsens slutt.

## Kulturhistorisk bakgrunn

Da lege Heinrich Arnold Thaulow i 1856 søkte om midler til anleggelse av en «badeinnretning» i tilknytning til en jernholdig kilde i Bjølgerud-myra, hadde han allerede i 1837 grunnlagt Sandefjord Bad mens han var privatlege i Sandefjord. I 1839 ble han ansatt som lege ved Modum Blaafarveværk, hvor han hadde denne stillingen til 1867. I 1849 ble han utnevnt til distriktslege. Han kusine Camilla Collett besøkte Modum Bad i 1871 og skriver i sine erindringer: «men geniet søker ikke, det finner. En vakker dag sto han på furumoen og grunnet, støtte sin stokk litt for dypt i jorden, og kilden sprudlet frem». I henhold til legenden skal kong Olav Haraldsson, den senere Olav den hellige, en gang rundt år 990 ha ridd over moene.

Kurstedet St. Olafs Bad ble åpnet i 1857. Kjente gjester som Henrik Ibsen, Edvard Munch, Aasmund Olavson Vinje og Prins Carl var blant de besøkende ved kurstedet. Bare to år etter at badet ble åpnet, ble det arrangert en stor folkefest med over 2000 mennesker til stede. For bygda ble Modum Bad et vindu til det som var utenfor, til Kristiania og den store verden. Kunstnerne Christian Skredsvig og Anders Kongsrud fikk hjelp av Thaulow. Virksomheten skapte mange arbeidsplasser fra første dag. Jernkilden lå langt ute i skogen, og her var kun en dårlig bygdevei i nærheten. Da jernbanen kom i 1866 ble turen fra Kristiania til Modum redusert fra to dager til en halv dag. I 1870-årene ble det anlagt ny vei, Badeveien, fra Vikersund til Modum Bad. Thaulow var dyktig til å reklamere for sitt Bad, og en foregangsmann på området. Det var annonser og reportasjer i utallige i skandinaviske,



europæiske, russiske og amerikanske aviser, tidsskrifter og bøker. Modum Bad ble kjent som et av de fremste kurbad i Europa.

Modum Bad-Gordon Johnsen's stiftelse er i dag en landsdekkende institusjon for behandling av psykiske lidelser. Institusjonen ble opprettet i 1957 (den gang som Modum Bads Nervesanatorium) og har som hovedmål å «fremme psykisk helse og livskvalitet, familierelasjoner og samliv gjennom forskning, behandling og forebygging».



*En av skogvillaene for pasientene, Villa Gylne hus, bygd i 1880-årene. Legeboligen, Villa Prins Carl, til høyre.*



*De nyere villaene for ansatte fra 1960-og 70-tallet.*





Skolebygningen, Villa Rustica, er bygd i 1880-årene. Låve med fjøs og stall og grisehus ble gjenoppbygd i 1950 etter brann. Full gårdsdrift med forpakter var som regel en integrert del av større helseinstitusjoner før, og kunne ha både en praktisk og terapeutisk funksjon.



Lysthuset fra 1880-årene ved dammen kalt Det sorte hav, ikke langt fra kilden.



Festsalen sto ferdig i 1863. Kursal var vanlig ved Bad ute i Europa. Den er bygd i empirestil med innvendige rosetter og brede lister. Her ble holdt daglige konserter.



«Villa Casa Bella» og «Villa Mon Bijou» i 1870-årene.

*Illustrasjon er hentet fra «Jeg vet et sted...» - skisser fra Modum Bad.*

*Det var neppe bare kilden som lå til grunn for plasseringen av Modum bad på furumoene vest for Vikersund. Innånding av luft fra nåleskog, særlig furuskog, ble ansett som spesielt helsebringende og ble foretrukket ved lokaliseringen av mange av 1800- og 1900-tallets kurbad og sanatorier. På Modum skapte denne tanken det særpregede miljøet med Skogvillaene. Her fikk også sveitserstilen utfolde seg, verandaer og loggiaer der folk kunne sitte og trekke inn skogluften var som skapt for stilens arkitekturprogram og snekkerglede.*

*Da Modum Bads Nervesanatorium overtok i 1957 diskuterte man hva man skulle gjøre med Skogvillaene. Man bestemte seg for å sette dem i stand som overnattingssted for pasientenes pårørende. Dette ble utgangspunkt for institusjonens satsing og framskutte stilling innen familierapi, som da representerte noe nytt innen psykiatrien. Det er i dag sjelden å finne så helhetlig og autentisk boligarkitektur fra denne perioden. Samlet utgjør de ulike lagene et interessant helsehistorisk og bygningshistorisk miljø med tidsdybde.*

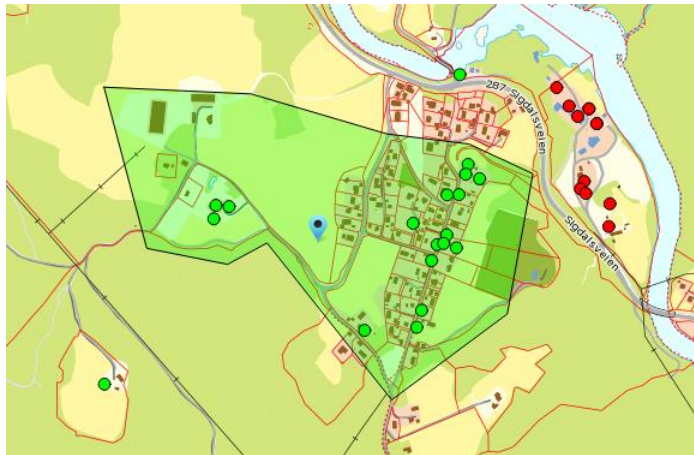


Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160464739	06230311024	77/1	H.A. Thaulovsv.6	Modum bad	Forpakterbolig	1760	Middels
160519878	06230311023	77/1	H.A. Thaulovsv.6	Modum bad	Stabbur	Ukjent	Høy
160464720		77/1	Gordon Johnsons v	Modum bad	Driftsbygning	1950	Middels
160464674		77/1	Gordon Johnsons v	Modum bad	Snekkerverksted	1930-tallet	Høy
160464755	06230311022	77/1	H.A. Thaulovsv.2	Villa Prins Carl	Legebolig	1860	Høy
160521163	06230311026	77/37	Gordon Johnsons v	Paviljongen	Paviljong	1880-årene	Høy
160464968	06230311025	77/1	Gordon Johnsons v	Villa la trap	Bolighus	Ukjent	Høy
160519886	06230311027	77/37	Badevn. 287	Festsalen	Festsal	1863	Svært høy
160464658		77/31	Gordon Johnsons v.5		Bolighus	4.kv. 1900-tallet	Middels
160464623		77/31	Gordon Johnsons v.3		Bolighus	4.kv. 1900-tallet	Middels
160464615		77/31	Badevn. 279		Bolighus	4.kv. 1900-tallet	Middels
160521155	06230311029	90/33	Kildevn.	Bakkehuset	Bolighus	1800-tallet	Høy
160464208	06230311030	90/33	Kildevn.	Villa Martha	Bolighus	1800-tallet	Høy
160464666	06230311020	77/1	Kildevn. 3	Villa Damica	Servicebygg	1860	Høy
160464313	06230311015	77/37	Kildevn.	Villa Casa Bella	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464356	06230311016	77/37	Kildevn.	Villa vis a vis	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464372	06230311017	77/37	Kildevn.	Villa Sylvia	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464399	06230311018	77/37	Kildevn.	Villa Hyggen	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464402	06230311019	77/37	Kildevn.	Villa Quintana	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464364	06230311014	77/37	Kildevn.	Villa Gylne Hus	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464321	06230311012	77/37	Kildevn.	Villa Mon Bijou	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464305	06230311013	77/37	Kildevn.	Villa Viktoria	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464348	06230311011	77/37	Kildevn.	Villa Quisana	Bolighus	1880-årene	Svært høy
160464429		77/37	Kildev. 11	Olavskirken	Kirke	1976	Høy
160521139	06230311033	77/37	Kildevn.	Lysthuset	Lysthus	1880-årene	Høy
160464437	06230311021	77/48	Rusticastubben	Villa Rustica	Skole	1880-årene	Høy
160464445		77/35	Rusticastubben 2	Bjørkelunden	Bolighus	1960-årene	Middels
160464453		77/35	Rusticastubben 4	Bjørkelunden	Bolighus	1960-årene	Middels
160464461		77/35	Rusticastubben 6	Bjørkelunden	Bolighus	1960-årene	Middels
160464488		77/35	Rusticastubben 8	Bjørkelunden	Bolighus	1960-årene	Middels
160464496		77/35	Rusticastubben 10	Bjørkelunden	Bolighus	1960-årene	Middels

## Nymoen og Fossum kulturmiljø

Kulturmiljøet omfatter nesten hele Nymoen, samt Fossum, beliggende på en flate med raviner rundt, på sørsiden av Simoa. Bosetningen på Nymoen er knyttet til Modum Blaafarveværk museum og øvrige anlegg, og må sees i sammenheng med dette.

**Svært høy verdi:** et spesielt boligområde med anlagte gater fra verkstiden, med ulike bygninger, fra arbeiderboliger, skole, sykestue, funksjonærboliger, legebolig og direktørbolig. Et svært godt bevart industriarbeidersamfunn hvor deler av området inngår i museet Modum Blaafarveværk.



## Kulturmiljøets avgrensning

Kulturmiljøet avgrenses i øst av gården Fossum med direktørboligen for verket, i sør av Fossumgata og Setersbergveien, i vest av idrettsanlegget og i nord av nyere bebyggelse.

## Kulturhistorisk bakgrunn

Blaafarveværket het opprinnelig Det Kongelige Modumske Blaafarveværk, og skiftet senere navn til Modums Blaafarveværk. Våren 1772 fant skjerperen Ole Witloch ved Sølvverket på Kongsberg, en stein med noe han fikk mistanke om at kunne være sølv, men prøvene inneholdt det langt mer verdifulle grunnstoffet kobolt. Blaafarveværket ble grunnlagt av kong Frederik VI i 1776, og ble en betydelig gruvebedrift som utvant koboltmalm, som ble brukt det til fremstilling av koboltblått.

Blaafarveværket spilte en viktig rolle i norsk handel med bl.a. Danmark, Holland og land i Asia og fikk avgjørende betydning for norsk økonomi i tiden rundt 1814. Etter Napoleonskrigene ble bedriften overtatt av de private eierne baron Benecke og Benjamin Wegner, og deres eierperiode 1821–1849 blir kalt verkets storhetstid. Det var da Norges største industribedrift, og dekket 80 % av verdensmarkedet for blåfarge. Fargen fremstilt av Blaafarveværket ble hovedsakelig benyttet i papir-, porselens- og glassindustrien, og verket eksporterte størstedelen av produksjonen av blåfarge til utlandet. På hjemmemarkedet er blåfargen særlig kjent fra kongelig dansk porselen. Kobolt var et av verdens mest ettertraktede metaller og dyrere enn sølv.

Blaafarveværket sysselsatte etterhvert over 2 000 mennesker. Det var en foregangsbedrift i verdenssammenheng når det gjaldt arbeideres rettigheter, og direktør Wegner regnes som en av den norske velferdsstatens store foregangsmenn. Han innførte en rekke sosiale ordninger for sine arbeidere i første halvdel av 1800-tallet, som omfattet generøse sykelønns- og pensjonsordninger, foruten en rekke andre tiltak for å bedre arbeidernes levekår. Dette skjedde flere tiår før tilsvarende ordninger ble innført av Otto von Bismarck i Tyskland, og som ble modell for mange andre europeiske land. En av de siste legene var Thaulow, som ble distriktslege, og grunnlegger av Sandefjord og Modum medisinske badeanstalter.





*Fossum gård. Til høyre Nyfossum, Blåfarverkets direktørbolig fra 1825.*



*Bokholderboligen på Nymoen er fra 1700-tallet. T.h. doktorboligen, hvor Blåfarveværkets lege bodde.*



*Nymoskolen fra 1784, antagelig den eldste bevarte skolebygning på landet i Norge. Påbygd andre etasje i 1811. Nymogata (under t.v.) ble anlagt på 1700-tallet, med arbeiderboliger på begge sider.*





Arbeiderboliger fra 1700-tallet langs Nymogata.

Bygn.nr	Sefraknr	Gnr/bnr	Adresse	Navn/gård	Opprinnelig funksjon	Datering	Verneverdi
160403837	06230105013	128/36	Fossum-gata 80	Nyfossum	Våningshus	1825	Høy
160403829	06230105014	128/36	Fossum-gata 80	Nyfossum	Driftsbygning	1825	Høy
160403845	06230105020	128/36	Fossum-gata 80	Nyfossum	Stabbur	1908	Høy
160403764		128/1	Fossum-gata 81	Fossum	Driftsbygning	1900-tallet	Middels
160403772		128/1	Fossum-gata 81	Fossum	Våningshus	Ca. 1900?	Middels
160403780		128/1	Fossum-gata 81	Fossum	Våningshus	Ca. 1900?	Middels
160404884	06230105002	128/25	Setersberg-vn. 4	Åsgård	Våningshus	1773	Høy
160405023	06230105006	128/21	Nymogata 26	Materialforvalterbolig	Bolighus/syke stue	1825	Svært høy
160405066	06230105005	128/20	Nymogata 24	Rokstad	Arbeiderbolig	4.kv. 1700-tallet	Høy
160404655	06230105007	128/31	Nymogata 27	Eriksrud	Arbeiderbolig	1780	Høy
160404574	06230105009	128/24	Tråkka 2	Nymo-skolen	Skole	1784/1811	Svært høy
160404639	06230105008	128/39	Nymogata 25	Fredheim	Arbeiderbolig	Ca. 1780	Høy
160405155	06230105012	128/16	Nymogata 12		Arbeiderbolig	Trolig 1800-tallet	Middels
160402784	06230105019	128/87	Nymogata 17	Ro I	Stabbur	Trolig 1800-tallet	Middels
160402776		128/87	Nymogata 17	Ro I	Uthus	1.kv. 1900-tallet	Middels
160402806	06230105015	128/46	Nymogata 6	Plomaas	Arbeiderbolig	4.kv. 1700-tallet	Middels
160402709	06230105016	128/14	Nymogata 4	Nymoen	Bokholderbolig	1700-tallet	Svært høy
160402725	06230105017	128/14	Nymogata 4	Nymoen	Sidebygning	Ukjent	Middels
160402717	06230105018	128/14	Nymogata 4	Nymoen	Driftsbygning	Ukjent	Høy
7984901		128/14	Nymogata 4	Nymoen	Stabbur	Ukjent	Høy
160402849		128/33	Nymogata 19	Frydenlund	Bolighus	1930-tallet	Middels
160402830		128/33	Nymogata 19	Frydenlund	Uthus	1.halvdel 1900-tallet	Middels
7975538		128/7	Fossum-gata 6	Frydheim	Bolighus	Ca. 1925	Middels

## Kilder

- Berget, Arnt: Snarum sentrum etter jernbanen kom. Gamle Modum 2014
- Berget, Arnt: Gården Lofthus. Gamle Modum 2012
- Berget, Arnt: Magnesittverket på Morud. Gamle Modum 2011
- Bollerud, Trond: Buskerud Hovedgård. Lokalhistorisk arkiv, eiker.org
- Busland, T. Drammens Elektrisitetsverk 1903–1953. Drammen 1953
- Diesen, Erling: Modum - en kraftkommune. Gamle Modum 2002.
- Drolsum, Alida Haavik: Særøppgave om Vikersund kurbads historie
- Drolsum, Arne & al.: Banken og bygda. 1991
- Haugen, Øyvind: Drammenselvens papirfabrikker – den første tiden. Gamle Modum 2000
- Haugen, Øyvind: Union Geithus, A7S Drammenselvens fabrikker. 1993
- Hellerud, Ingar: Sysle mølle. Gamle Modum 2012
- Holm, Unni Venke: Majorud – et boligområde under AS Drammenselvens Papirfabrikker (nå: Nordic Paper Geithus). Gamle Modum 2001
- Hunstadbråten, Kai: Camilla Collett på Modum Bad. Gamle Modum 1999
- Jensen, Jørn: Sponesaga på Modum, Terra Buskerud, Historieboka.no
- Lerfaldet, Egil M.: Jernbanelivet på Modum i 1957 – Gamle Modum 2016
- Lind, Asbjørn: Thorolf Eriksen og Vanførehjemmet. Gamle Modum 2005
- Lind, Asbjørn: Uthusene. Gamle Modum 2014
- Linnerud, Kristian: Fra sjuårig til niårig skole i Modum. Gamle Modum 1989
- Linnerud, Kristian: Jernbanen på Modum. Gamle Modum 1990
- Linnerud, Kristian: Buskerud landbruksskole 90 år. Gamle Modum 2002
- Linnerud, Kristian: Kampen om Buskerud-navnet. Gamle Modum 1993
- Lund, Thure og Linderud, Kristian: Elkrafta i Modum. 1993
- Lund, Thure: Det begynte for 200 år siden. Han grunnla Vikersund. Gamle Modum 1993
- Lund, Thure og Berget, Arnt: Stedsnavn i Modum
- Lund, Thure: Øst – Modum. Naturen – folket – grendelaget
- Lund, Thure: Skysstasjoner i Modum. Gamle Modum 2004
- Lund, Thure: Er Øvre Gubberud bygdas eldste? Gamle Modum 2004
- Lund, Thure: Kirkebø, Modums minste hotell. Gamle Modum 2000
- Lund, Thure: Minne om en gammel omgangsskolelærer. Gamle Modum 2002

Lund, Thure: Spredte glimt fra vassdraget og fløtningen. Gamle Modum 1991

Lund, Thure: Ni meierier i 1900. Gamle Modum 1990

Mamen, Jon: Vaaraan – foreningen og huset. Gamle Modum 2013

Meland, Einar: jernbanen kommer til Modum. Gamle Modum 1993 og 1994

Moen, Eli: Blaafarveværkets skoler. Gamle Modum 1989

Moen, Eli: Modum – ei bygd – tre elver. 1993

Møller, Arvid «Jeg vet et sted...» - skisser fra Modum Bad. 1998.

Naper, Øystein: Modum bad i hverdag og fest. Gamle Modum 1986

Olsen, Anna: Vaaraan, de første 25 år. Gamle Modum 2014

Orsten, Hans: Niels Wigtersund – Gamle Modum 2014

Skalstad, Solveig/Frøyd, Odd/Solheim, Torleif og Diesen, Erling: Handel ogandel i Geithus på 20 og 30 tallet. Gamle Modum 2001

Skjelbred, Harry: Glomsrudkollen zinkgruber. Gamle Modum 2000.

Sælleg, Jo.: Veg på kryss og tvers i Buskerud

Sørensen, Einar. Modum Bad: Fra helse til turisme. Historieboka, Terra Buskerud.no

Sørensen, Olav: badet og bygda. Gamle Modum 1995

Tank, Roar og Ruud, Arnt: Modums historie bind I-VII

Terra buskerud historieboka.no

Wikipedia

<https://digitaltmuseum.no>